

RP 51/2025 rd

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av äktenskapslagen och till lagar som har samband med den

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att äktenskapslagen, ärvdabalken och lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata ändras.

Syftet med propositionen är att föreskriva om tydliga preskriptionstider för de förmögenhetsrättsliga rättigheter som följer av äktenskap samt att underlätta utredningen av svåra arvsrättsliga situationer som beror på att avvitrning inte har verkställts.

Genom de ändringar som görs i äktenskapslagen föreskrivs det om preskription av giftorätt, om förfallandet av de begränsade förfoganderätterna och av den i äktenskapslagen avsedda presumptionen om samägande samt om avtal som gäller preskription av giftorätt. Genom ändringen av ärvdabalken synliggörs det att den tidigare maken inte är delägare i dödsboet om giftorätten har preskriberats. De ändringar som görs i lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata gäller det nya registret över giftorättsärenden.

Förslaget hänför sig till skrivningen i regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering om lagstiftning som gäller preskription av kravet på avvitrning enligt äktenskapslagen.

Lagarna avses träda i kraft den 1 april 2026.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
MOTIVERING.....	4
1 Bakgrund och beredning.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Beredning.....	4
2 Nuläge och bedömning av nuläget	5
2.1 Äktenskapsskillnad, avvittning och underlåtenhet att förrätta avvittning.....	5
2.2 Preskription av giftorätten	6
2.3 Förfallande av begränsade förfoganderätter	8
2.4 Förfallande av presumptionen om samägande	10
2.5 EU-rätten och internationella förpliktelser som är bindande för Finland.....	11
2.5.1 Europeiska unionen	11
2.6 Nordiskt lagstiftningssamarbete	12
3 Målsättning.....	12
4 Förslagen och deras konsekvenser	13
4.1 De viktigaste förslagen	13
4.1.1 Sammandrag	13
4.1.2 Preskription av giftorätten	13
4.1.3 Förfallande av de begränsade förfoganderätterna.....	13
4.1.4 Förfallande av presumptionen om samägande	14
4.2 Huvudsakliga konsekvenser	14
4.2.1 Ekonomiska konsekvenser.....	14
4.2.1.1 Konsekvenser för statsfinanserna	14
4.2.1.2 Konsekvenser för näringslivet	15
4.2.1.3 Konsekvenser för hushållen.....	15
4.2.2 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet.....	16
4.2.2.1 Konsekvenser för registermyndigheternas verksamhet.....	16
4.2.2.2 Konsekvenser för domstolsväsendets verksamhet.....	17
4.2.2.3 Konsekvenser för Skatteförvaltningens verksamhet	17
4.2.3 Samhälleliga konsekvenser.....	18
4.2.3.1 Konsekvenser för medborgarna	18
4.2.3.2 Konsekvenser för de grundläggande och mänskliga rättigheterna	19
4.2.3.3 Konsekvenser för jämställdheten mellan könen och likabehandlingen.....	20
4.2.3.4 Konsekvenser av ändringarna i informationshanteringen	21
5 Alternativa handlingsvägar.....	22
5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser	22
5.1.1 Element i preskriptionen av giftorätten	22
5.1.2 Avtal som gäller preskription av giftorätt.....	25
5.1.3 Förfallande av begränsade förfoganderätter	26
5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet	26
5.2.1 Allmänt	26
5.2.2 Sverige	27
5.2.3 Norge	28
5.2.4 Danmark	29

6 Remissvar	30
7 Specialmotivering	31
7.1 Äktenskapslagen	31
7.2 Ärvdabalken	34
7.3 Lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata	34
8 Ikraftträdande	35
8.1 Allmänt	35
8.2 Preskription av giftorätten	35
8.3 Förfallande av begränsade förfoganderätter	35
8.4 Förfallande av presumptionen om samägande	36
9 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning	36
9.1 Preskription av giftorätten	36
9.2 Förfallande av begränsade förfoganderätter	37
9.3 Förfallande av presumptionen om samägande	38
LAGFÖRSLAG	39
1. Lag om ändring av äktenskapslagen	39
2. Lag om ändring av 18 kap. 1 § i ärvdabalken	41
3. Lag om ändring av lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata	42
BILAGOR	44
PARALLELLTEXTER	44
1. Lag om ändring av äktenskapslagen	44
2. Lag om ändring av 18 kap. 1 § i ärvdabalken	47
3. Lag om ändring av lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata	48

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning

1.1 Bakgrund

I äktenskapslagen (234/1929, nedan även ÄL) ingår en bestämmelse om när rätten att kräva avvitrning av egendom som omfattas av giftorätt börjar, men inte när den upphör. Lagen om preskription av skulder (728/2003, preskriptionslagen) tillämpas inte på preskription av kravet på avvitrning, eftersom det inte är fråga om en situation där ett skuldförhållande skulle ha uppkommit mellan makarna, utan endast om rätt att kräva att en sådan förmögenhetsrättslig förrättning som gäller familjen ska utföras som kan leda till att ett skuldförhållande uppkommer.

Ett av målen i regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering är att ta in bestämmelser om preskription av kravet på avvitrning i äktenskapslagen under denna regeringsperiod (s. 201).

Till riksdagen överlämnades dessutom 2016 åtgärdsmotion AM 31/2016 rd (riksdagsledamot Leena Meri m.fl.) om saken, där man har önskat att regeringens ska vidta brådskande åtgärder för att föreskriva om en preskriptionstid för avvitrning och åtskiljande av egendom. Åtgärdsmotionen undertecknades av 66 riksdagsledamöter.

1.2 Beredning

I oktober 2023 ordnade justitieministeriet ett samråd, dit olika intressenter och forskare inbjöds för att diskutera saken utifrån de förslag som ministeriet skisserat upp. Förutom justitieministeriets företrädare deltog sammanlagt 15 företrädare för olika myndigheter, organisationer och universitet i mötet. I januari 2024 publicerade justitieministeriet en bedömningspromemoria om preskription av kravet på avvitrning som byggde på förslagen och diskussionen om dem. Promemorian var ute på remiss i januari-mars 2024. Till justitieministeriet inkom 23 utlåtanden och en sammanfattning av dem publicerades i maj 2024.

Den 20 maj 2024 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp med uppgift att bereda ett förslag till bestämmelser om preskription av kravet på avvitrning enligt äktenskapslagen. Arbetsgruppen skulle utarbeta sitt förslag i form av en regeringsproposition. Arbetsgruppens mandattid var den 27 maj–31 december 2024.

Justitieministeriet preciserade beslutet om tillsättande den 11 november 2024 så att arbetsgruppens skyldighet att bereda förslag till bestämmelser om preskription av kraven på åtskiljande av egendom och upplösning av samägande slopades. Dessutom preciserades arbetsgruppens uppdrag så att de bestämmelser om preskription av giftorätten som bereds inte ska gälla sådana avvitrningar där avvitrningsgrunden är makens död.

Arbetsgruppens betänkande offentliggjordes och sändes på remiss i januari 2025. Sammanlagt 20 remissinstanser yttrade sig. En sammanfattning av de utlåtanden som inkommit publicerades i maj 2025. De inkomna utlåtandena och övriga beredningshandlingar som gäller regeringspropositionen finns i den offentliga webbtjänsten på adressen <https://valtioneuvosto.fi/sv/projekt> och har identifieringskod OM104:00/2023. Propositionen har beretts som tjänstearbete vid justitieministeriet utifrån arbetsgruppens betänkande och remissvaren om det.

2 Nuläge och bedömning av nuläget

2.1 Äktenskapsskillnad, avvittning och underlåtenhet att förrätta avvittning

År 2023 ingicks 20 693 äktenskap, vilket var det näst lägsta antalet nya äktenskap på över 100 år. Även antalet skilsmässor har varit på väg neråt de senaste åren. År 2023 fastställdes äktenskapsskillnad för 11 475 par.¹ Efter äktenskapsskillnaden förrättar makarna vanligtvis avvittning av egendomen eller, om gifterätt inte föreligger, åtskiljande av egendomen. Om makarna inte når samförstånd om avvittningen i samband med skilsmäsoärendet, har de möjlighet att ansöka om att tingsrätten ska förordna en skiftesman för att förrätta avvittning eller åtskiljande av egendomen. Enligt domstolsväsendets årsstatistik ansöktes det hos olika tingsrätter om att en skiftesman skulle förordnas i sammanlagt 329 fall 2023.²

Av dessa uppgifter kan man sluta sig till att i de flesta fallen förrättas avvittning som sämjoavvittning paret emellan eller med juridiskt experthjälp utan att domstolen har förordnat en skiftesman. Eftersom en sedvanlig skilsmäsoavvittning inte är förenad med någon myndighetskontakt eller skyldighet att registrera avvittningshandlingen, är det svårt, om inte omöjligt att få någon statistik över dessa avvittningar. Avvittningshandlingen kan dock registreras i det register över äktenskapsförord som förs av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland, om en make i ett enskilt fall har behov av att skydda sig mot den andra makens fordringsägare t.ex. vid hot om konkurs eller utmätning. År 2023 registrerades 269 avvittningshandlingar.³

I Finland har det inte undersökts hur ofta makar låter bli att förrätta avvittning efter äktenskapsskillnaden. Enligt en undersökning som publicerades i Sverige 2011 förrättas ingen skilsmäsoavvittning i cirka 18 procent av fallen. Enligt undersökningen förrättas avvittning dessutom i allmänhet tidsmässigt nära inpå äktenskapsskillnaden: nästan 75 procent av de par som skilde sig det granskade året hade förrättat avvittning inom mindre än ett år efter äktenskapsskillnaden.⁴ Aarnio, Kangas och Rabinä har bedömt att situationen i Finland sannolikt inte skiljer sig väsentligt från situationen i Sverige.⁵

Det finns flera potentiella orsaker till att avvittning inte förrättas eller skjuts fram. För det första förrättar makarna kanske inte avvittning, om de inte har någon nämnvärd förmögenhet och således inget avvittningsintresse. Makarna kan också dela sin gemensamma egendom jämnt utan formell avvittning eller avvittningshandling. En bakomliggande orsak till att avvittning inte förrättas kan också vara att äktenskapet varat endast en kort tid. Det kan också hända att avvittning inte förrättas om makarna upplever att de inte har hunnit få gifterätt eller någon annan rätt till varandras egendom under sitt kortvariga äktenskap. Makarna kan också medvetet skjuta

¹ Finlands officiella statistik (FOS): Ändringar i civilstånd [webbpublikation]. Hänvisningstidpunkt: 2023. ISSN=1797-6413. Helsingfors: Statistikcentralen (hänvisat 10.4.2025). Åtkomstsätt: <https://stat.fi/sv/publikation/clmypo9zn9n8h0cuta7046aml>.

² Domstolsväsendets årsstatistik, <https://tuomioistuimet.fi/sv/index/domstolsvasendet/statistik.html> (hänvisat 10.4.2025).

³ Magistratregistrens öppna data, www.dvv.fi/mare (hänvisat 10.4.2025).

⁴ Margareta Brattström, Bodelning mellan makar - verklighetens betydelse för framtidens regelutformning? Tidsskrift för familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 1/2011, s. 56–98, 83 och 86-89.

⁵ Aulis Aarnio – Urpo Kangas - Timo Rabinä, Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Alma Talent 2020, s. 32.

fram avvittringen t.ex. till barnen blivit fullvuxna.⁶ Om avvittring inte har förrättats kan det dock senare orsaka betydande problem när makarna vill sälja eller donera sin egendom eller någondera makens kvarlåtenskap ska delas. Avvittring som förrättas strax efter att äktenskapet upplösts skyddar makarna och deras arvingar från många framtida problemsituationer.

2.2 Preskription av giftorätten

Bestämmelser om avvittring av makars egendom finns i IV avdelningen i äktenskapslagen. Bestämmelserna tillämpas både när äktenskapet upplöses på grund av äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap och när äktenskapet upplöses på grund av den ena makens död. I ÄL 85 § sägs att "[n]är ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap är anhängigt eller när äktenskapet har upplösts ska avvittring förrättas, om en make eller en avliden makes arvinge kräver det". I 2 mom. sägs att om ingendera maken har giftorätt i den andra makens egendom, ska i stället för avvittring endast avskiljande av makarnas egendom äga rum. Enligt lagens 98 § ska avvittring företas i den ordning som föreskrivs för arvskifte, och dessutom med iakttagande av bestämmelserna i IV avdelningen 2 kapitel i äktenskapslagen. Avvittring kan förrättas antingen som sänjoavvittring med stöd av ett avtal mellan makarna eller som skiftesmannavvittring (även förrättningsavvittring), för vilken ska man ansöka om att domstolen förordnar en skiftesman.

Om avvittring inte har ägt rum och giftorätt inte har uteslutits genom äktenskapsförord, är arvlåtarens tidigare make delägare i arvlåtarens dödsbo (18 kap. 1 § i ärvdabalken, nedan även ÄB). Som delägare i dödsboet deltar den tidigare maken tillsammans med de andra delägarna i beslutsfattandet och den gemensamma förvaltningen av dödsboet i enlighet med ÄB 18 kap. Delägarna i dödsboet förvaltar boet tillsammans och alla delägare ska vara representerade i boet oberoende av hur stor del av kvarlåtenskapen de har rätt till.

I äktenskapslagen föreskrivs det på det sätt som beskrivs ovan om när makarnas rätt till avvittring börjar men inte när den upphör. Krav på avvittring preskriberas i princip inte. Högsta domstolen har i sitt avgörande HD 2001:56 ansett att frågorna om avvittring redan hade slutförts eller om anspråket på avvittring hade gått förlorat till följd av att så lång tid gått och på grund av passivitet var omtvistade och skulle avgöras av en skiftesman. I Finland finns inte något ställningstagande av högsta domstolen till vilka bedömningskriterier skiftesmannen borde tillämpa när avgörandet träffas. Helsingfors hovrätt har dock i sitt avgörande HelHR 2020:662 konstaterat att det kan vara möjligt att förlora kravet på avvittring av vägande skäl till följd av att lång tid gått och på grund av passivitet. Hovrätten har dessutom i samma avgörande konstaterat att vid bedömningen av vägande skäl ska hänsyn tas till bl.a. hur lång tid som gått sedan äktenskapet upplöstes, orsakerna till att kravet på avvittring har dröjt, arten av den egendom beträffande vilken avvittring krävs och omständigheterna som helhet.

De fall som beskrivs ovan och som avgjorts i de högre domstolarna i Finland har baserat sig på en situation där man bedömt upplösning av äktenskapet på grund av äktenskapsskillnad. De högsta domstolarna i Finland har inte behandlat något fall där förlust av kravet på avvittring till följd av att lång tid gått och på grund av passivitet skulle ha bedömts uttryckligen i samband med avvittring på grund av den ena makens död. I de högsta domstolarnas avgörandepraxis har

⁶ Aulis Aarnio – Urpo Kangas, *Perhevarallisuusoukeus*. Talentum 2010, s. 164–165 och Rauni Viertola, *Osituksen toimittamatta jättäminen ja ositusvaateen lakkaaminen, maisteritutkielma, magisterupsats*, Helsingfors universitet 2017, s. 25–27.

man inte heller bedömt huruvida motsvarande bedömningskriterier skulle vara tillämpliga även i samband med åtskiljande av egendom.

I praktiken aktualiseras frågor om förlust av kravet på avvittring i samband med behandlingen av klandertalan rörande skiftesmannaaavvittring som utförts av en skiftesman som domstolen förordnat. Om skiftesmannens avvittring inte klandras, står skiftesmannens avgörande fast. Eftersom avvittringar som förrättats av skiftesmän inte är offentliga på samma sätt som domstolsavgöranden, blir skiftesmännens avgöranden i samband med skiftesmannaaavvittringar sällan föremål för offentlig granskning, och det är sannolikt att deras innehåll varierar i juridiskt oklara situationer.

Också i den finländska juridiska litteraturen har man ansett att rätten att kräva avvittring i princip inte preskriberas. Man kan dock avstå från att kräva avvittring på grund antingen aktiva eller konkludenta åtgärder. Rätten att kräva avvittring kan dock också anses ha gått förlorad med tiden på grund av passivitet. Välimäki har skisserat upp innehållsmässiga kriterier för de förutsättningar som ska föreligga för att kravet på avvittring kan anses ha gått förlorat. Enligt Välimäki är följande omständigheter av betydelse: 1) den tid som har gått sedan avvittringsgrunden uppkom, 2) eventuella orsaker till passiviteten, 3) partens motiverade och berättigade förväntningar på att det rådande rättsläget är permanent, samt 4) i komplicerade situationer en helhetsprövning och konsekvenserna för vardera partens ställning.⁷ Aarnio, Kangas och Viertola har efterlyst separata bestämmelser om preskription av kravet på avvittring.⁸ Utifrån enkätmaterial från 2005 har också en majoritet av de jurister som är verksamma som skiftesmän ansett det önskvärt att en uttrycklig bestämmelse om preskription av kravet på avvittring eller förlust av rätten till avvittring skulle tas in i lagen. Enligt enkäten har t.ex. fem eller tio år föreslagits som tidsfrist för preskription av kravet på avvittring.⁹

Avsaknaden av preskriptionsbestämmelser skapar ett oklart rättsläge, där ingendera maken med säkerhet vet om den andra maken med stöd av giftorätten har rätt till någon del av hans eller hennes egendom innan avvittring har förrättats. På grund av det oklara rättsläget kan makarna inte vara helt säkra på om de flera år efter att äktenskapet upphört har rätt att få avvittring förrättad och giftorätten tillgodosedd, eller har rätten till avvittring och utjämning på grund av giftorätten gått förlorad till följd av att tiden gått och på grund av passivitet. Oklarheten kring huruvida kravet på avvittring preskriberas försämrar också rättssäkerheten för att den tidigare maken som förblivit passiv inte flera tiotals år efter att äktenskapet upplösts kan börja framföra krav på grund av giftorätten.

Avvittringar som inte förrättats orsakar problem särskilt för dödsbon. Av de nuvarande bestämmelserna i ÄB 18 kap. 1 § följer att om avvittring inte har förrättats, är en tidigare make delägare i dödsboet oberoende av den tid som gått sedan äktenskapet upplöstes eller orsaken till att avvittring inte har förrättats. Många delägare i ett dödsbo gör att den gemensamma förvaltningen av dödsboet försvåras. Ju flera personers samtycke som krävs för en viss rättshandling eller åtgärd, desto långsammare går boutredningen och desto svårare är det att få till stånd rättshandlingar som är viktiga med tanke på utredningen. I värsta fall motsätter sig den tidigare maken helt utan grund åtgärder som är nödvändiga med tanke på boutredningen. Det kan bli nödvändigt att förordna en intressebevakare för den tidigare maken med tanke på

⁷ Pertti Välimäki, Pesänjakaja. Alma Insights 2021, s. 142–152.

⁸ Aarnio – Kangas 2010, s. 1009 och Viertola 2017, s. 84.

⁹ Henriikka Rosti – Marjukka Litmala, Aviovarallisuusjärjestelmä lakimiesten näkökulmasta.

Avoliittolain varallisuussäännösten toimivuuden tarkastelua II. Rättspolitiska forskningsinstitutet 2007, s. 69–70.

boutredningen, även om det inte skulle råda någon verklig intressekonflikt mellan maken och arvingarna. Då ställs kvarlåtenskapen efter den make som avlidit först utan avvittring i sin helhet under förmynderskapsmyndighetens tillsyn på grund av att den tidigare maken som har en intressebevakare har ställning som delägare, om inte avvittringen förrättats av skiftesmannen.¹⁰

Den tidigare maken räknas i princip som delägare i dödsboet även i situationer där avvittring kan ha gjorts, men avvittringshandlingen inte hittas. De andra delägarna i dödsboet måste då leta efter den tidigare maken från många år tillbaka eller dennes rättsinnehavare, får att kunna verifiera att avvittring förrättats eller få avvittring förrättad så att det kan fastställas att den tidigare maken inte är delägare i dödsboet. Situationen föranleder inte bara juridisk osäkerhet utan också extra administrativa utredningskostnader. Dröjsmålet och kostnaderna kan vara betydande, om man ska utreda flera äktenskap, egendom och ägandeförhållanden som blandats ihop och surrogategendom samt uppskatta förändringar i egendomens värde.

Av ovannämnda orsaker är bestämmelser om preskription av krav som framställs vid avvittring motiverade och nödvändiga. Dessutom är det skäl att föreskriva om en tidsfrist, varefter en tidigare make inte är delägare i dödsboet trots att avvittring inte har förrättats. Trots ordvalet i regeringsprogrammet är det ändå inte skäl att rikta preskriptionsbestämmelser till en makes rätt att få en av domstolen förordnad skiftesman att förrätta avvittring. Till avvittring enligt äktenskapslagen hör förutom att fastställa utjämning dessutom att åtskilja egendomarna och dela gemensam egendom samt reglera skulder. På grund av de sistnämnda syftena med avvittring måste avvittring kunna inledas, trots att rätten att få den andras egendom vid avvittring skulle ha preskriberats, eftersom de allmänna civilrättsliga metoderna att åtskilja egendom och dela gemensam egendom är oändamålsenliga jämfört med avvittringsförfarandet när förrättningen gäller egendomsmassa som består av makars förmögenhet. Sålunda bör preskriptionsbestämmelserna gälla tillgodoseende av giftorätten vid avvittring.

2.3 Förfallande av begränsade förfoganderätter

I vår lagstiftning begränsas makens rätt att bestämma om egendom som är viktig för hela familjen, såsom den bostad som används som gemensamt hem. Bestämmelser om saken finns i ÄL 38 och 39 §, vilkas huvudsakliga innehåll är att den make som är ägare behöver den andra makens samtycke för att överlåta eller överföra den egna egendomen. Enligt ÄL 40 § kan domstolen på ansökan ge tillstånd till en rättshandling, om den andra maken har vägrat att ge sitt samtycke eller om samtycke inte av annan orsak har kunnat inhämtas.

Det viktigaste föremålet för begränsade förfoganderätter (även rådighetsbegränsningar) är i praktiken makarnas bostad. Fast och lös egendom som är avsedd att användas som makarnas gemensamma hem omfattas av begränsade förfoganderätter (ÄL 38 §). Detta kan hänvisa till exempelvis en fastighet, en kvotdel eller ett outbrutet område av den, en byggnad på någon annans mark eller markanvändningsrätt. Begränsade förfoganderätter sträcker sig också till aktier i aktiebolag och arrenderätt samt lös egendom som ingår i det bohag som är avsett att användas gemensamt av makarna (ÄL 39 §). Avsikten har alltså varit att erbjuda ett så heltäckande skydd som möjligt oberoende av boendeform.¹¹ För att en bostad ska omfattas av begränsade förfoganderätter ska den vara avsedd att utgöra makarnas gemensamma hem. Normalt har makar bara en bostad som uppfyller kriterierna på gemensamt hem, men i undantagsfall kan det finnas flera sådana bostäder (t.ex. HD 2017:13).

¹⁰ Pertti Välimäki, Edunvalvontaoikeus. Alma Insights 2013, s. 116–119.

¹¹ Tapani Lohi, Aviovarallisuusioikeus. Alma Talent 2023, s. 214.

I den gällande lagstiftningen är begränsade förfoganderätter inte kopplade till giftorätten. En bostad eller lös egendom som använts som familjens gemensamma hem stannar således inte utanför de begränsade förfoganderätterna, trots att det skulle handla om egendom som inte berörs av giftorätten. Ett undantag är äktenskap som ingåtts före den 1 januari 1988, där begränsade förfoganderätter gäller endast egendom som omfattas av giftorätt (HD 1991:143).

Äktenskapslagen innehåller inga heltäckande bestämmelser om hur länge begränsade förfoganderätter gäller. I ÄL 86 § 3 mom. om begränsade förfoganderätters varaktighet konstateras att en make får till dess avvitrning har skett fortfarande råda över sådan egendom som tillhörde denne när äktenskapet upplöstes, som om äktenskapet fortfarande vore i kraft. I den juridiska litteraturen är den allmänt godkända tolkningen att begränsade förfoganderätter upphör i skilsmässosituationer när man kommer överens om sänjoavvittring eller när en skiftesmannaaavvittring vinner laga kraft.¹² De begränsade förfoganderätterna fortsätter att gälla efter äktenskapet också när makarna inte har giftorätt i varandras egendom. Enligt Lohis tolkning är ÄL 86 § 3 mom. sålunda tillämplig också på åtskiljande av egendom.¹³ Begränsade förfoganderätter är således i kraft tills avvitrning eller åtskiljande av egendom i stället för avvitrning har förrättats.

Om äktenskapet upplöses till följd av den ena makens död, beror de begränsade förfoganderätternas varaktighet på om det är fråga om rådande över den först avlidna makens eller den efterlevande makens egendom. En makes död gör att de begränsade förfoganderätterna till dennes egendom upphör (ÄL 86 § 1 mom.). Den efterlevande maken kan alltså inte åberopa begränsade förfoganderätter, utan den efterlevande maken skyddas av eventuell delägarställning samt ÄB 3 kap. 1a § och 12 kap. När det gäller den efterlevande makens egendom fortsätter de begränsade förfoganderätterna dock att gälla efter dödsfallet tills avvitrningen vinner laga kraft (ÄL 86 § 2 mom.). Om den efterlevande maken alltså vill företa en rättshandling som avses i ÄL 38 eller 39 § innan avvitrningen blivit klar, såsom sälja en bostad som han eller hon äger och som använts som gemensam bostad, behövs arvingarnas samtycke. Samtycke krävs av den först avlidna makens samtliga arvingar.¹⁴

I den juridiska litteraturen har man ansett att bestämmelserna om begränsade förfoganderätter betjänar tre olika syften. För det första är strävan att skydda förvaltningen och användningen av egendom som är viktig för liv och boende så att den make som är ägare inte ensam kan företa rättshandlingar som är skadliga för hela familjen. För det andra är syftet med begränsade förfoganderätter att skydda makens avvitrningsintresse, och för det tredje är deras uppgift att stödja makarnas samverkan.¹⁵

Bestämmelserna om begränsade förfoganderätter spelar en viktig roll för att skydda makarnas och familjens gemensamma intressen. Vår lagstiftningslösning, där begränsade förfoganderätter upphör endast genom avvitrning eller åtskiljande av egendomen, medför dock utmaningar i en situation där avvitrning efter upplösning av äktenskapet inte förrättas i en betydande del av fallen. Då upphör de begränsade förfoganderätterna först efter att båda makarna avlidit, oberoende av om det har funnits något verkligt behov av dem under flera år.

¹² Urpo Kangas, *Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet*. Alma Talent 2023, s. 427, Viertola 2017, s. 32–33, och Lohi 2023, s. 226–227.

¹³ Lohi 2023, s. 224.

¹⁴ *Ibid.*, s. 228–9.

¹⁵ *Ibid.*, s. 210–212.

De begränsade förfoganderätternas uppgift är att skydda den tidigare maken samt familjen, skydda den mindre bemedlade makens avvittringsintresse och stödja makarnas samverkan. Man kan med fog konstatera att flera år eller årtionden efter att äktenskapet upplösts finns det sällan de facto något sådant gemensamt familjeliv och någon sådan samverkan mellan makarna som de begränsade förfoganderätterna är avsedda att skydda. Likaså om avvittringen har fördröjts avsevärt eller man inte har ansökt om skiftesmannaavvittring, är tidens gång och parternas passivitet i sig tecken på att det inte finns något behov av det skydd som de begränsade förfoganderätterna erbjuder.

Äktenskapslagens bestämmelser om begränsade förfoganderätter har dessutom ofta upplevts som problematiska i samband med fastighetsinskrivningsförfarandet och som främmande för vardagslivet, eftersom paren numera vanligtvis äger fastigheter tillsammans. Även i de situationer där egendomen är endast i en ena makens namn, är bostadslånet ofta gemensamt, varför det i själva verket förutsätts avvittring för att utreda förmögenhetsförhållandena. Situationer där mindre bemedlade makar behöver det skydd som begränsade förfoganderätter erbjuder flera år efter att äktenskapet upphört är ganska sällsynta i dagens samhälle.

De begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen fortgår tills avvittring förrättas oberoende av var de tidigare makarna bor efter att äktenskapet upplösts. Enligt uppgifter från inskrivningsmyndigheterna är bestämmelserna inte särskilt välkända och förorsakar ofta problematiska situationer när fastigheter ska säljas och registreras, då kravet på den tidigare makens samtycke kommer som en överraskning för parterna i överlåtelsen. Numera är det inte heller sällsynt att samma fastighet har använts som gemensamt hem med flera tidigare makar som för länge sedan flyttat bort, varvid flera tidigare makars samtycke till försäljning av fastigheten kan behövas.

Av de orsaker som beskrivs ovan är det motiverat och nödvändigt att föreskriva att de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen upphör efter en viss tid.

2.4 Förfallande av presumtionen om samägande

I ÄL 89 § ingår en bestämmelse om ägande av lös egendom som vanligtvis hör till bohaget med tanke på att det i fråga om något visst föremål inte framgår av omständigheterna och inte heller kan bevisas till vilkendera makens egendom det hör. Då tillämpas presumtionen om samägande (även ”presumtionen om lika andelar”¹⁶): makarna anses att fått föremålet i fråga ”gemensamt med lika rättigheter”.¹⁷ Presumtionen om samägande är sakrättslig utgångspunkt. I avsaknad av annan bevisning antas makarna äga lika stora andelar i den lösa egendomen. För att upphäva presumtionen om samägande räcker det vanligtvis inte att den ena maken t.ex. genom att visa upp kvitto visar att denne agerat ensam när föremålet skaffades, utan det avgörande är makarnas avsikt vid anskaffningstidpunkten. Till följd av tillämpningen av presumtionen om samägande har det ofta fastställts att sedvanligt bohag är gemensam egendom.¹⁸ Tillämpningen av presumtionen om samägande är inte tidsmässigt begränsad i lagen och någon sådan begränsning har inte heller föreslagits i den juridiska litteraturen.

Äktenskapslagens 89 § ingår i IV avdelningen om avvittring, och den har inte ändrats efter det att lagen trädde i kraft (1929). Bestämmelsens ordalydelse ”vid åtskiljandet av egendom” och paragrafens placering i lagens kapitel om avvittring berättar att bestämmelsen är avsedd som

¹⁶ Tuulikki Mikkola, Yhteisomistus. Alma Insights 2017, s. 139.

¹⁷ Lohi 2023, s. 32.

¹⁸ Aarnio – Kangas 2010, s. 110.

rättesnöre vid förrättande av avvitrting och åtskiljande av egendom efter att äktenskapet upplösts. Bestämmelsen gäller alltså avvitrting.¹⁹ Presumtionen om samägande är avsedd att utgöra utgångspunkt vid avvitrting och åtskiljande av egendom efter att äktenskapet har upplösts. I praktiken har dock den presumption om samägande som ingår i äktenskapslagen konsekvenser som sträcker sig utanför avvitrtings- eller åtskiljandeförrättningen, och den orsakar praktiska problem årtal efter att äktenskapet upphört.

När det finns endast litet egendom, kan det hända att makarna låter bli att förrätta avvitrting efter att äktenskapet upplösts och endast delar den gemensamma egendomen jämnt utan formell avvitrting eller avvitrtingshandling. I sådana fall står det ofta mycket klart för makarna att den som innehar ett föremål i verkligheten också är dess ägare. Delägarna i dödsboet och en eventuell boutredningsman kan dock senare till följd av presumtionen om samägande bli tvungna att leta efter gamla avvitrtingshandlingar och utreda tidigare makars egendom samt ägandeförhållanden. Av presumtionen om samägande följer att omsorgsfulla dödsbodelägare inte enbart utifrån besittningen av ett föremål kan anta att ett (värde)föremål som innehas av en make och som skaffats under ett tidigare äktenskap är endast den makens egendom. För att verifiera saken behövs en avvitrtings- eller en åtskiljandehandling, den tidigare makens eller dennes rättsinnehavares meddelande om att det inte finns några anspråk, eller bevis på makarnas gemensamma avsikt vid anskaffningstidpunkten. Tillämpningen av principen förlänger boutredningsprocessen och orsakar extra administrativa utredningskostnader.

I praktiken torde det alltså inte finnas några problem med att tidigare makar inte själva skulle veta vem som avsikten varit att ska äga föremålen, trots att ingen officiell avvitrting skulle ha förrättats. Makarna kan i vilket fall som helst avgöra eventuella meningsskiljaktigheter genom att förrätta avvitrting eller åtskiljande av egendomen antingen mellan sig eller med hjälp av en skiftesman som domstolen förordnat eller någon annan juridisk expert. Makarnas rätt att få egendomarna avskilda och samägandet upphävt förfaller inte med tiden. Av de orsaker som beskrivs ovan är det motiverat att föreskriva att den presumption om samägande som ingår i äktenskapslagen upphör efter en viss tid.

2.5 EU-rätten och internationella förpliktelser som är bindande för Finland

2.5.1 Europeiska unionen

Europeiska unionen har inte befogenhet att anta bestämmelser om innehållet i den materiella familjerätten, men har befogenhet att anta bestämmelser om familjerättsliga frågor som överskrider medlemsstaternas gränser. År 2019 utfärdade rådet två förordningar om internationella pars förmögenhetsförhållanden. Den ena är rådets förordning (EU) 2016/1103 om genomförande av ett fördjupat samarbete på området för domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av domar i mål om makars förmögenhetsförhållanden, nedan förordningen om makars förmögenhetsförhållanden, och den andra är rådets förordning (EU) 2016/1104 om genomförande av ett fördjupat samarbete på området för domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av domar i mål om förmögenhetsrättsliga verkningar av registrerade partnerskap, nedan förordningen om förmögenhetsförhållanden i registrerade partnerskap (EU) 2016/1103. Förordningar tillkom som resultat av s.k. fördjupat samarbete, så deras enhetlighet gäller inte hela unionens område. I förordningarna regleras frågor som omfattas av den internationella privaträtten och som

¹⁹ Eva Gottberg, Aviopuolisoiden välisen taloudellisen suhteen sääntelystä, s. 35–54 i verket Lars Björne – Martti Kairinen – Jarmo Tuomisto – Vesa Annola (red.), Sopimus, vastuu, velvoite. Juhlajulkaisu Ari Saarnilehto 1947–21/11–2007, Åbo universitet 2007, s. 38.

uppstår när ett äktenskap eller ett registrerat partnerskap har någon anknytning till flera stater än en. Sådana är vilken stats lag som ska tillämpas på förmögenhetsförhållanden i äktenskapet eller det registrerade partnerskapet, vilken stats domstolar som är behöriga att avgöra tvister som hänför sig till dessa förhållanden och hur sådana avgöranden meddelade i en medlemsstat erkänns och verkställs i andra medlemsstater. Förordningarna omfattar också frågor om hur makarnas egendom delas när äktenskapet eller det registrerade partnerskapet har upphört.

Förordningarna har varit i kraft över sex år, men de är fortfarande tillämpliga på endast en liten del av de internationella förmögenhetsrättsliga frågor som gäller makar. Detta beror på det tidsmässiga tillämpningsområdet för förordningarnas lagvalsnormer, enligt vilket tillämplig lag bestäms utifrån förordningarna endast om makarna har gift sig, registrerat sitt partnerskap eller valt den lag som ska tillämpas på deras förmögenhetsförhållanden den 29 januari 2019 eller därefter. Övriga äktenskap och registrerade parförhållanden, som kommer att vara i majoritet länge ännu, hör vad lagvalsnormerna beträffar inte till förordningarnas tidsmässiga tillämpningsområde, så respektive medlemsstat tillämpar den lag som bestäms enligt deras egna lagvalsnormer på förmögenhetsförhållandena.

Bestämmelser om internationella arvsfrågor ingår åter i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 650/2012 om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg, nedan arvsförordningen, som tillämpas på arv efter personer som avlidit på eller efter den 17 augusti 2015. Arvsförordningen innehåller bestämmelser om vilket lands lag som ska tillämpas på ett internationellt arvsärende och vilket lands domstol som är behörig i ett arvsärende. Förordningen innehåller också bestämmelser om godkännande och verkställighet av beslut om arv i EU-länderna. Arvsförordningen inverkar dock inte på hur delägarna i arvlåtarens dödsbo bestäms eller vilken roll en tidigare make har i dödsboet enligt nationell lag.

2.6 Nordiskt lagstiftningssamarbete

Finland har konventioner som hör till området för förmögenhetsrättsliga frågor som gäller makar med de övriga nordiska länderna. Ett exempel är den mellan Finland, Danmark, Island, Norge och Sverige ingångna konventionen innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap av den 6 februari 1931 (FördrS 20/1931, nedan den nordiska äktenskapskonventionen), som innehåller bestämmelser om den lag som ska tillämpas på makars förmögenhetsförhållanden. I den nordiska äktenskapskonventionen har man också kommit överens om behörighetsfrågor som gäller förrättande av avvittring i nordiska situationer. På materiella frågor som gäller avvittring, t.ex. gifterättens giltighet, tillämpas dock alltid den nationella lagstiftningen.

De nordiska länderna har också ingått en konvention om arv, testamente och boutredning (FördrS 21/1935, nedan den nordiska arvskonventionen), som tillämpas på frågor som gäller arv och testamente i situationer där arvlåtaren har en stark koppling till Norden och där den europeiska arvsförordningen inte är tillämplig. På samma sätt som den europeiska arvsförordningen tar den nordiska arvskonventionen inte ställning till nationella lösningar som gäller dödsbodelägare eller den tidigare makens ställning.

3 Målsättning

Ett syfte med propositionen är att skapa klarhet i rättsläget genom att föreskriva om tydliga preskriptionstider för förmögenhetsrättsliga rättigheter som följer av äktenskap. Syftet med

regleringen är att införa en tidsfrist efter vilken en make kan vara säker på att den tidigare maken eller dennes arvingar inte längre kan framställa anspråk på hans eller hennes egendom.

Ett annat syfte är att underlätta utredningen av problematiska arvsrättsliga situationer som beror på att avvitrning inte har förrättats. Strävan med de föreslagna bestämmelserna är att delägarna i dödsboet eller boutredningsmannen i fortsättningen inte ska behöva leta efter det gamla avvitringshandlingar eller försöka nå den avlidnes tidigare makar, om mer än tio år har förflutit från äktenskapsskillnaden eller från det att äktenskapet upphävdes.

4 Förslagen och deras konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

4.1.1 Sammandrag

Syftet med propositionen är att när mer än tio år har förflutit från en äktenskapsskillnad eller ett upphävande av ett äktenskap ska det äktenskapet inte längre ha några betydande förmögenhetsrättsliga verkningar, om makarna inte har kommit överens om något annat. Det föreslås att det som konstateras ovan genomförs så att det föreskrivs om preskription av giftorätten samt om förfallande av de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen och av presumptionen om samägande som ingår i äktenskapslagen.

4.1.2 Preskription av giftorätten

Det föreslås att giftorätten preskriberas tio år efter att ett lagakraftvunnet beslut om upplösning av äktenskap har meddelats. Enligt förslaget ska preskriptionen gälla äktenskap som upphört genom äktenskapsskillnad och äktenskap som upphävts. En makes rätt att hos domstolen ansöka om en skiftesman för att förrätta avvitrningen eller åtskiljandet av egendomen kvarstår, men maken kan inte längre efter att tidsfristen har löpt ut på basis av giftorätten kräva att den andra maken erlägger utjämning.

Enligt propositionen kan preskriptionen av giftorätten avbrytas genom att hos domstol ansöka om en skiftesman för att förrätta avvitrningen. Om ansökan om skiftesmannaa avvitrning avskrivs, fortsätter tidsfristen på tio år att löpa från den tidpunkt då den avbröts av ansökan.

Det föreslås att makarna ska kunna avtala om en preskriptionstid som avviker från den tid på tio år som anges i lagen. Ett avtal om preskription av giftorätten ska ingås skriftligen och vara bevitnat av två ojäviga personer. För att avtalet ska träda i kraft krävs det att det registreras hos Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland.

Den föreslagna preskriptionen av giftorätten leder också till att den tidigare maken inte är delägare i makens dödsbo efter utgången av tidsfristen om inte preskriptionen av giftorätten har avbrutits eller något annat har avtalats om giftorätten.

4.1.3 Förfallande av de begränsade förfoganderätterna

De begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen föreslås upphöra senast tio år efter det att äktenskapet har upplösts. Den föreslagna tidsfristen på tio år börjar löpa från den dag då ett lagakraftvunnet beslut om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har meddelats eller då äktenskapet har upplösts på grund av den ena makens död. När tidsfristen har löpt ut behöver en make inte längre be om den tidigare makens samtycke för att överlåta eller överföra

sin egendom som är avsedd att användas som makarnas gemensamma hem eller som ingår i det bohag som används gemensamt.

4.1.4 Förfallande av presumptionen om samägande

Enligt propositionen ska äktenskapslagens presumption om samägande inte längre tillämpas om det har förflutit mer än tio år sedan äktenskapet upplöstes till följd av äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskapet. Efter utgången av tidsfristen på tio år ska allmänna förmögenhetsrättsliga bestämmelserna tillämpas för att fastställa makarnas ägandeförhållanden och ägarandelar så att bestämmelserna inte längre skiljer sig från de bestämmelser som tillämpas på personer som har ett mindre närstående förhållande till varandra än makar i ett äktenskap.

Det föreslagna förfallandet av presumptionen om samägande påverkar inte de faktiska ägandeförhållandena för lösöret. Äganderätten till ett föremål överförs inte från en make till en annan som en följd av att tid har förflutit. Om det efter arvskiftet eller någon annan rättshandling som gäller egendomen framkommer att den tidigare maken i verkligheten äger en del av eller all den egendom som överlåtits, tillämpas på situationen på vanligt sätt de allmänna förmögenhetsrättsliga bestämmelserna i handelsbalken och bestämmelsen om arrangemangen mellan makar i 58 § i äktenskapslagen enligt vilken en make har rätt att lösa in förärvad egendom som tillhör denne.

4.2 Huvudsakliga konsekvenser

4.2.1 Ekonomiska konsekvenser

4.2.1.1 Konsekvenser för statsfinanserna

Propositionens konsekvenser för statsfinanserna är som helhet små och riktar sig i huvudsak till Lantmäteriverket, som är inskrivningsmyndighet, samt till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata och Statens ämbetsverk på Åland, som är registermyndigheter. Domstolarna och Skatteförvaltningen berörs också av mindre konsekvenser. I propositionen föreslås en ny registreringsuppgift för Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata och Statens ämbetsverk på Åland, vilket å andra sidan minskar Lantmäteriverkets arbete. Bedömd som en helhet anses propositionen minska myndigheternas kostnader.

I propositionen föreslås det att Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata och Statens ämbetsverk på Åland som en ny uppgift börjar registrera avtal som gäller preskription av gifterätt. Enligt en preliminär uppskattning från Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata skulle uppgiften orsaka en engångskostnad på cirka 120 000 euro för inrättande av registret 2025. Dessutom uppskattas utvecklandet och upprätthållandet av registret orsaka en fast årlig kostnad på cirka 10 000 euro, och registret orsakar en fast årlig personalkostnad på cirka 32 000 euro. En del av de fasta kostnaderna kan täckas med kundavgifter.

Å andra sidan minskar propositionens förslag till ändringar i äktenskapslagen det administrativa arbetet inom förmyndarverksamheten vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata och Statens ämbetsverk på Åland. Ett centralt syfte med förslaget är att göra det lättare att utreda problematiska förmögenhetsrättsliga situationer mellan makar som måste avgöras i dödsbon. Intressebevakaren ska delta i skötseln av dödsboet på huvudmannens vägnar. När skötseln av dödsbon underlättas minskar således också förmyndarmyndighetens arbete.

Propositionens förslag om att begränsade förfoganderätter ska förfalla sparar också Lantmäteriverkets resurser. I fortsättningen behöver Lantmäteriverket tio år efter att

äktenskapet upplösts inte längre begära utredning om förrättad avvitrning eller den tidigare makens tillstånd till överlåtelse av en fastighet som använts som gemensamt hem, vilket minskar myndighetens administrativa arbete. Propositionens förslag om att ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska registreras och att preskriptionen av giftorätten kan avbrytas endast genom att ansöka om en skiftesman hos domstol minskar likaså Lantmäteriverkets administrativa kostnader. Om förslagen förverkligas blir det mycket enklare för Lantmäteriverket att utreda om en tidigare make är delägare i dödsboet och krävs alltså även dennes samtycke till överlåtelse av en fastighet som dödsboet äger. Det är svårt att uppskatta exakt hur mycket arbetsmängden minskar och besparingarna i euro till följd därav.

Det har bedömts att propositionen med stor sannolikhet kommer att bidra till att det administrativa arbetet inom Rättstjänstverkets ansvarsområde förenklas och påskyndas. Även till denna del är det svårt att uppskatta exakt hur mycket arbetsmängden minskar och besparingarna i euro till följd därav.

De föreslagna ändringarna har inte konstaterats orsaka något behov av tilläggspersonal eller andra beaktansvärda kostnader för domstolarna eller Skatteförvaltningen.

Trots att förslagen i propositionen orsakar en engångskostnad på 120 000 euro för Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata 2025 och fasta årliga kostnader på cirka 42 000 euro från och med 2026, så minskar propositionen i fortsättningen myndigheternas administrativa arbete så pass mycket att bedömd som en helhet har den en minskande inverkan på utgifterna inom statsfinanserna.

Ekonomiskpolitiska ministerutskottet linjerade i februari 2024 att resurser för uppgifter som beror på nya förpliktelser som följer Europeiska unionens och nationell lagstiftning ska i regel hittas genom att avstå från befintliga uppgifter eller effektivisera skötseln av nuvarande uppgifter. Linjen innebär att uppgifterna ska skötas inom den nuvarande anslagsramen. De uppgifter som verkställigheten av propositionen kräver sköts med nuvarande resurser och anslag.

4.2.1.2 Konsekvenser för näringslivet

Förslaget har knappt några konsekvenser för näringslivet. Inrättandet av det nya registret till följd av förslaget kommer att sysselsätta de privata systemleverantörer 2025 som förverkligar det nya register för giftorättsärenden som planeras vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata.

Förslaget har vissa konsekvenser för den verksamhet som bedrivs av advokatbyråer och andra experter på makars förmögenhetsförhållanden. Ett centralt syfte med förslaget är att göra det lättare att utreda sådana problematiska förmögenhetsrättsliga situationer mellan makar som måste avgöras i dödsbon. Propositionen underlättar alltså arbetet för dem som är skiftesmän. Dessutom torde den nya preskriptionstiden för giftorätten och avtalen som gäller preskription av giftorätt i anslutning därtill orsaka en del arbetsuppgifter i form av rådgivning och upprättande av avtal.

4.2.1.3 Konsekvenser för hushållen

Förslaget gör det lättare att utreda svåra förmögenhetsrättsliga problem i dödsbon och minskar således hushållens boutredningskostnader. Enligt förslaget behöver dödsbodelägarerna i fortsättningen inte försöka nå den avlidnes tidigare make, om giftorätten har preskriberats, oberoende av om det finns bevis på att avvitrning har förrättats eller inte. Dessutom leder

förslaget om förfallande av begränsade förfoganderätter till att en tidigare makes eller dennes dödsbos tillstånd inte längre behövs för försäljning av en fastighet eller bostad som använts som familjens gemensamma hem när det har förflutit mer än tio år sedan äktenskapet upplöstes, trots att avvitrning inte har förrättats. Förslaget minskar således hushållens kostnader för försäljning och överlåtelse av fastigheter.

Förslaget medför endast måttliga kostnader för hushållen. Det torde tas ut en måttlig registreringsavgift för avtal som gäller preskription av giftorätt, som makarna måste betala för att de på ett giltigt sätt ska kunna avtala om en längre preskriptionstid för giftorätten än den lagstadgade.

Som helhet bedöms propositionen inverka positivt på hushållens ekonomiska situation. Det är dock svårt att uppskatta förslagets inbesparingar i euro för hushållen.

4.2.2 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet

4.2.2.1 Konsekvenser för registermyndigheternas verksamhet

Propositionens förslag om att begränsade förfoganderätter ska förfalla senast tio år efter det att äktenskapet upplöstes gör rättsläget tydligare och underlättar inskrivningsmyndighetens arbete. Propositionens förslag om en tidsfrist, efter vilken det inte längre undantagslöst ska krävas en tidigare makes godkännande för inskrivning av en fastighet eller bostad, minskar inskrivningsmyndighetens behov av att höra sökandens tidigare make.

I propositionen föreslås det att preskription av giftorätten kan avbrytas endast genom att hos domstol ansöka om en skiftesman för att förrätta avvitrningen. Samtidigt föreslås det att ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska registreras hos Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland. Förslagen gör inskrivningsmyndighetens arbete smidigare, för om det inte har ansökts om en skiftesman och ett avtal som gäller preskription av giftorätt inte har registrerats kan Lantmäteriverket lita på att giftorätten har preskriberats efter tio års äktenskapsskillnad. Det är svårt att uppskatta exakt hur mycket arbetsmängden minskar.

I propositionen föreslås det att en tidigare make i princip inte är delägare i den avlidna makens dödsbo, om giftorätten har preskriberats. Den föreslagna ändringen minskar inskrivningsmyndighetens behov av att utreda om avvitrning har förrättats och minskar således myndighetens administrativa börda.

Enligt förslaget är ett av formkraven på avtal som gäller preskription av giftorätt att avtalet registreras hos Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland. Man kan anta att några tiotals avtal som gäller preskription av giftorätt kommer att registreras per år. Det antas att registreringen av avtal inte kommer att vara särskilt livlig genast när lagen träder i kraft. Någon slags topp i registreringen av avtal kan ses i början av 2031, då preskription av giftorätten aktualiseras i fråga om äktenskapsskillnader som dömts ut för mer än tio år sedan, men även då antas antalet registreringar förbli måttligt. På grund av det troligtvis låga antalet avtal som gäller preskription av giftorätt byggs det sannolikt inte upp någon möjlighet till automatiserat beslutsfattande för registreringen av avtal, utan avtalen torde registreras manuellt.

Enligt 27 § 7 punkten i självstyrelselagen för Åland (1144/1991) har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om äktenskap och familjeförhållanden. Enligt förslaget ska Statens ämbetsverk på Åland vara registreringsmyndighet för avtal som gäller preskription av

giftorätt på Åland. De föreslagna ändringarna orsakar kostnader och arbete för Statens ämbetsverk på Åland på motsvarande sätt som för Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Antalet fall är dock betydligt färre vid Statens ämbetsverk på Åland än vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, så effekten är mindre i motsvarande mån.

4.2.2.2 Konsekvenser för domstolsväsendets verksamhet

I propositionen föreslås det att preskription av giftorätten ska kunna avbrytas genom att hos domstol ansöka om en skiftesman för att förrätta avvittringen. Man kan dock anta att antalet ansökningar om förordnande av en skiftesman inte kommer att öka mycket på grund av propositionen. Förfrågningar om avbrytande av preskriptionen kan dock sysselsätta tingsrätterna i någon mån i det skede då frågor som gäller preskription av giftorätten blir aktuella, dvs. enligt förslaget fem år efter lagens ikraftträdande.

När det gäller behandlingen av ansökningsärenden som gäller förordnande av boutredare och skiftesman bedöms bestämmelserna bidra till att bringa klarhet i kretsen av delägare och sålunda de parter som ska höras i tingsrätten. Å andra sidan är det möjligt att den föreslagna bestämmelsen om preskription av giftorätten orsakar en liten ökning av antalet tvistemål som gäller avvittring i domstolarna.

Förslaget har inga betydande konsekvenser för fullföljdsdomstolarna eller förvaltningsdomstolarna.

4.2.2.3 Konsekvenser för Skatteförvaltningens verksamhet

Det föreslås inga ändringar i skattelagstiftningen, utan preskription av giftorätten ska bedömas i ljuset av de nuvarande skattebestämmelserna. Detta betyder att betydelsen av preskription av giftorätten ska bedömas på motsvarande sätt som i fråga om annan förmögenhet som inte är giftorättsgods.

Förslaget om att giftorätten preskriberas tio år efter ett äktenskap som upphört genom äktenskapsskillnad eller upphävts genom en dom underlättar i någon också Skatteförvaltningens arbete. De situationer som identifierats i beskattningspraxis har i första hand hänfört sig till även civilrättsligt problematiska konstellationer, där det efter en lång separation när t.ex. en tidigare make avlider uppstår frågor om tidigare makar har rättigheter i varandras egendom. Detta kan då försvåra t.ex. de utredningar som ska lämnas in för arvsbeskattningen och t.ex. väcka frågan om det till någon enskild eventuellt borde lämnas ut uppgifter för att tillgodose intressen och rättigheter med stöd av lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter (1346/1999).

En klar tidsfrist för preskription av giftorätten bedöms förenkla skattemyndighetens behandling av ärenden och minska det arbete som kräver prövning. Ändringen av de äktenskapsrättsliga bestämmelserna förutsätter att Skatteförvaltningens anvisningar uppdateras i någon mån i fråga om de skatteslag där giftorätt och eller avsaknad av den inverkar på skattepåföljderna, samt eventuellt små ändringar i informationssystemen. Eftersom de första preskriptionerna infaller först efter flera år, bedöms det finnas tillräckligt med tid att förbereda sig på ändringen.

4.2.3 Samhälleliga konsekvenser

4.2.3.1 Konsekvenser för medborgarna

Genom de ändringar som föreslås i äktenskapslagen stärks skyddet för tidigare makars egendom vars äktenskap redan upplösts. Avsikten är att genom ändringarna införa en klar tidsfrist, efter vilken en tidigare make eller dennes arvingar inte längre kan ställa anspråk på en persons egendom.

Förslaget som gäller preskription av giftorätten har i första hand konsekvenser för personer vilkas äktenskap har upplösts till följd av äktenskapsskillnad eller ett beslut om upphävande av äktenskapet minst fem år före lagarnas ikraftträdande och mellan vilka avvitrning inte har förrättats.

Förslagets mest direkta konsekvenser riktar sig alltså i princip till personer som har skilt sig eller vars äktenskap har upphävts före 2021, och som fortfarande lever när den föreslagna övergångstiden går ut 2031. På grund av Statistikcentralens statistik över befolkningsstruktur och de dödlighetstal för enskilda åldersgrupper som beräknats utifrån den har man under beredningen av propositionen uppskattat att denna kategori omfattar 520 683 personer i Finland 2031. I bedömningen har ändå inte beaktats emigrationen eller variationen i dödlighet. Dessutom definierar Statistikcentralens statistik över befolkningsstruktur inte omgifta personer som ”frånskilda”, vilket bidrar till att snedvrider uppskattningen.

Av den ovannämnda kategorin sträcker sig förslagens konsekvenser till den grupp som inte har gjort avvitrning efter äktenskapsskillnaden. Eftersom normal skilsmäsoavvitrning inte är förenad med någon myndighetskontakt eller skyldighet att registrera avvitrningshandlingen, finns det ingen statistik över uteblivna avvitrningar. Enligt grova uppskattningar som under beredningen fått från advokater som sköter familjerättsliga uppdrag hittas ingen avvitrningshandling i ungefär en tredjedel av de uppdrag som gäller utredning av frånskilda makars dödsbon. Denna uppskattning gäller dödsbon som utreds av advokater, dvs. där det i allmänhet finns någon förmögenhet att fördela. En betydande del av dödsbona är tomma eller har mycket små tillgångar, och man torde kunna anta att medellösa och mindre bemedlade tidigare makar utför ännu mera sällan avvitrning efter äktenskapsskillnaden än sådana tidigare makar som har en betydande förmögenhet. Utifrån dessa uppgifter har man under den fortsatta beredningen uppskattat att i ungefär hälften av fallen förrättas inte avvitrning efter äktenskapsskillnad i Finland.

När man kombinerar uppskattningarna att förslagets primära målgrupp 2031 omfattar 520 683 personer, och att hälften av dem har underlåtit att förrätta avvitrning efter äktenskapsskillnaden eller upphävandet av äktenskapet, kan man anta att förslaget om preskription av giftorätten efter övergångstidens utgång har direkta konsekvenser för cirka 260 000 personer. Efter den föreslagna övergångstidens utgång växer gruppen med tiden, eftersom konsekvenserna berör hela tiden nya tidigare makar, för vilka det har gått tio år sedan äktenskapsskillnaden eller sedan äktenskapet upphörde och som inte har gjort avvitrning.

Förslaget om förfallande av begränsade förfoganderätter underlättar medborgarnas kontakt med inskrivningsmyndigheten. Enligt förslaget ska en medborgare inte längre behöva den tidigare makens eller dennes arvingars tillstånd för att sälja en bostad eller fastighet som använts som gemensamt hem, om det har förflutit mer än tio år från det att äktenskapet upplöstes, trots att avvitrning inte har förrättats. Förslaget gäller förutom den ovannämnda gruppen av personer som skilt sig för mer än tio år sedan även personer vilkas äktenskap har upplösts på grund av dödsfall mer än tio år före den föreslagna tidsfristens utgång. Utifrån Statistikcentralens statistik

över befolkningsstruktur och de dödlighetstal för enskilda åldersgrupper som beräknats utifrån den har man under beredningen av propositionen uppskattat att denna kategori omfattar 43 330 personer i Finland 2031. Uppskattningen berörs av samma begränsningar som den uppskattning som gäller antalet fränskilda.

Av den ovannämnda kategorin sträcker sig konsekvenserna av även detta förslag till den grupp som inte har gjort avvittring efter upplösningen av äktenskapet. Det finns ingen statistik över avvittringar som grundar sig på dödsfall. Enligt grova uppskattningar som under beredningen fått från advokater som sköter familjerättsliga uppdrag görs en mycket stor andel av de avvittringar som grundar sig på dödsfall först efter den efterlevande makens död, och även då endast i dödsbon där det finns egendom att fördela. Under beredningen har man sålunda gjort den mycket grova uppskattningen av i 70 procent av de äktenskap som upphört genom den ena makens död har avvittring inte gjorts, om den andra maken fortfarande lever. Uppskattningen stöds också av Skatteförvaltningens uppskattning att i Finland har det 2024 funnits över 300 000 oskiftade dödsbon.

När man kombinerar uppskattningarna att målgruppen för förslagen som gäller förfallande av begränsade förfoganderätter omfattar förutom de cirka 260 000 fränskilda personerna dessutom 70 procent av de 43 330 efterlevande makar som var i livet 2021 och vilkas äktenskap har upphört 2021 eller tidigare, får man en uppskattad målgrupp på cirka 290 000 personer som berörs av de direkta konsekvenserna av att begränsade förfoganderätter förfaller. Även denna grupp växer med tiden, eftersom propositionens konsekvenser berör hela tiden nya personer, vilkas äktenskap har upplösts för mer än tio år sedan och som inte har förrättat avvittring.

Förslagets konsekvenser sträcker sig emellertid längre än till enbart de personer vilkas eget äktenskap har upplösts för mer än tio år sedan. Nyttan för medborgarna av de föreslagna ändringarna berör förutom tidigare makar särskilt personer som är delägare i ett dödsbo där den efterlevande maken har hört till en av de nämnda grupperna. Enligt förslagen är den tidigare maken inte delägare i dödsboet, om giftorätten har preskriberats. Förslaget syftar till att underlätta utredningen av dödsboet och den gemensamma förvaltningen av boet. Delägarna i dödsboet behöver inte längre leta efter en avvittringshandling som i tiden upprättats mellan makarna eller förrätta avvittring mellan makarna, om det har förflutit mer än tio år från skilsmässan och makarna inte ha avtalat om en annan preskriptionstid för giftorätten. Förslaget underlättar utredningen av dödsboet och sparar bodelägarernas tid och besvär. Det är dock mycket svårt att uppskatta antalet personer som är delägare i dylika dödsbon.

4.2.3.2 Konsekvenser för de grundläggande och mänskliga rättigheterna

I den förmögenhetsrättsliga lagstiftningen som gäller makar är det fråga om hur nuvarande och tidigare makars egendoms- och skuldförhållanden bestäms. Den föreslagna lagstiftningen om preskription av giftorätten och förfallande av begränsade förfoganderätter och av presumptionen om samägande är således av betydelse särskilt för skyddet för tidigare makars egendom. När det är fråga om sådant som har väsentliga kopplingar till äktenskap och familjer måste även skyddet för familjelivet beaktas.

Genom de ändringar som föreslås i äktenskapslagen stärks skyddet för tidigare makars egendom vars äktenskap redan upplösts. Syftet med ändringarna är att införa en klar tidsfrist, efter vilken en person kan vara säker på att den tidigare maken eller dennes arvingar inte kan ha några anspråk på hans eller hennes egendom.

Förslaget om att giftorätten ska preskriberas tio år efter den dag då beslutet om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har meddelats betyder i praktiken att den

mindre bemedlade maken inte längre kan kräva utjämning av den förmögnare maken. För den make som är skyldig att betala utjämning är stärker detta förslag det egendomsskydd som garanteras i 15 § i grundlagen (GL).

I propositionen föreslås det att de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen ska förfalla tio år efter upplösningen av äktenskapet. Enligt de föreslagna bestämmelserna ska den ägande maken efter tio år inte längre behöva den tidigare makens tillstånd för att överlåta eller överföra en fastighet som använts som familjens gemensamma hem eller bohag som använts gemensamt. De begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen är som namnet antyder begränsningar i en persons rätt att förfoga över sin egendom och vidta rättshandlingar i anslutning till den. Att föreskriva om förfallande av sådana begränsningar stärker således egendomsskyddet enligt GL 15 §, när en make efter en viss tid inte längre behöver sin tidigare makes tillstånd för att vidta rättshandlingar som gäller den egna egendomen.

Å andra sidan är ett syfte med äktenskapslagens bestämmelser om begränsade förfoganderätter att skydda förvaltningen och användningen av egendom som är viktig för familjens liv och boende så att den make som är ägare inte kommer åt att vidta rättshandlingar som är till nackdel för hela familjen. Begränsade förfoganderätter har således koppling till skyddet för familjelivet som tryggas i GL 10 §. Under beredningen har man dock bedömt att efter den föreslagna tiden på tio år finns det vanligtvis de facto inte längre något sådant familjeliv som GL 10 § är avsedd att skydda. Sålunda kan också förslaget om att begränsade förfoganderätter förfaller tio år efter upplösningen av äktenskapet anses motiverat även med avseende på grundlagens skydd för familjelivet.

I propositionen föreslås det också bestämmelser om när den presumption om samägande som ingår i äktenskapslagen förfaller. Förslaget inverkar dock inte på de faktiska ägandeförhållandena i fråga om den egendom som ska avvittras, utan endast på den sakrättsliga presumptionen vid avvitrningen beträffande vem egendomen i fråga tillhör. Äganderätten till ett föremål kan inte övergå från en make till en annan som en följd av att tid har förflutit. Förslaget kan i enstaka fall leda till att ett föremål felaktigt fastställs vara endast den ena makens egendom. Makens inlösningsrätt enligt 58 § i äktenskapslagen i dylika situationer garanterar dock att maken utan undantag har rätt att återinlösa sin egendom. Sålunda står den föreslagna bestämmelsen om förfallande av presumptionen om samägande inte i strid med egendomsskyddet enligt GL 15 §.

4.2.3.3 Konsekvenser för jämställdheten mellan könen och likabehandlingen

De föreslagna bestämmelserna om preskription av giftorätten och förfallande av presumptionen om samägande är könsneutrala och gäller såväl makar som varit gifta som makar som levit i registrerat parförhållande. De tidigare makarna kan vara av vilket kön som helst eller höra till en sexuell minoritet eller könsminoritet. Det bör dock påpekas att enligt utredningar är det vanligtvis kvinnor som vid avvitrning får egendom som tillhört maken med stöd av giftorätten²⁰, trots att det också är möjligt att hustrun är utjämningsskyldig vid avvitrningen. Till följd av detta kan de föreslagna bestämmelserna ha mest negativa konsekvenser för kvinnor som varit gifta.

Enligt propositionen har tidigare makar rätt att komma överens om en längre preskriptionstid för giftorätten än den lagstadgade tiden på tio år. Syfte med avtalsrätten är att garantera tidigare

²⁰ Henriikka Rosti – Marjukka Litmala, *Avioehtosopimukset ja osituksen moitteet*. *Avioliittolain varallisuussäännösten toimivuuden tarkastelua I*. Rättspolitiska forskningsinstitutet 2006, s. 85–86 och 90.

makar möjlighet att lösa sina ägandeförhållanden på det sätt som passar dem bäst. I propositionen har man sålunda försökt beakta olika familjeformer och familjesituationer i så stor utsträckning som möjligt.

4.2.3.4 Konsekvenser av ändringarna i informationshanteringen

I propositionen föreslås att det inrättas ett nytt register över giftorättsärenden, som Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata ansvarar för. Det föreslås att i registret införs uppgifter ur avtal som gäller preskription av giftorätt. De uppgifter som förs in i registret är personuppgifter, och på behandlingen av dem tillämpas Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 (den allmänna dataskyddsförordningen).

Behandlingen av personuppgifter inom den allmänna dataskyddsförordningens tillämpningsområde förutsätter att det finns en i dataskyddsförordningen avsedd rättslig grund för behandlingen. Behandlingen av uppgifter i registret över giftorättsärenden har bedömts grunda sig på artikel 6.1 c i den allmänna dataskyddsförordningen, enligt vilken behandlingen ska vara nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige. Enligt artikel 6.3 i den allmänna dataskyddsförordningen ska grunden för behandlingen i detta fall fastställas genom lag, där också syftet med behandlingen fastställs. Bestämmelserna kan gälla bl.a. villkor för en laglig behandling, vilken typ av uppgifter som ska behandlas, utlämnande av uppgifterna, ändamålsbegränsningar, och förfaranden för behandling. Sådana särskilda bestämmelser ska uppfylla ett mål av allmänt intresse och vara proportionella mot det legitima mål som eftersträvas.

Enligt artikel 5.1 b i den allmänna dataskyddsförordningen ska personuppgifter samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål och inte senare behandlas på ett sätt som är oförenligt med dessa ändamål. Det ska således finnas ett motiverat behov av insamlingen av personuppgifter. Syftet med de personuppgifter som förs in i registret över giftorättsärenden är att de rättsverkningar som är förknippade med inlämnande för registrering eller registrering av rättshandlingar mellan enskilda ska sättas i kraft och uppgifterna göras offentliga, vilket fastställs på det sätt som artikel 6.3 i den allmänna dataskyddsförordningen förutsätter i 2 § i lagen om personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Registret är offentligt, men det innehåller endast sådana uppgifter som är nödvändiga för att uppnå målen. Det föreslås t.ex. inte att personbeteckningarna för de makar som ingått avtal ska föras in i registret, utan under beredningen har man bedömt att makarnas namn och födelsetider räcker som informationsinnehåll med tanke på registrets funktion.

När det gäller uppgifter om familjeförhållanden i registret över giftorättsärenden bör det påpekas att det kan vara fråga om behandling av uppgifter som hör till särskilda kategorier av personuppgifter. Enligt artikel 9.1 i den allmänna dataskyddsförordningen är behandling av personuppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse eller medlemskap i fackförening och behandling av genetiska uppgifter, biometriska uppgifter för att entydigt identifiera en fysisk person, uppgifter om hälsa eller uppgifter om en fysisk persons sexualliv eller sexuella läggning förbjuden. Förbudet mot behandling av särskilda kategorier av personuppgifter tillämpas dock inte, om någon grund för undantag enligt artikel 9.2 i den allmänna dataskyddsförordningen tillämpas.

EU-domstolen har i avgörandet C-184/20 (OT mot Vyriausioji tarnybinės etikos komisija) ansett att av namnuppgifter avseende make/maka, sambo eller partner till den som avgett en deklaration om privata intressen kan indirekt avslöjas information om de registrerade sexuella läggning. Domstolen ansåg att uppgifterna skulle anses höra till särskilda kategorier av

personuppgifter enligt artikel 9, eftersom det var möjligt att sluta sig till de registrerades sexuella läggning utifrån uppgifterna.

Behandlingen av uppgifter om familjeförhållanden i registret över äktenskapsärenden har bedömt grunda sig på artikel 9.2 g i den allmänna dataskyddsförordningen, enligt vilken behandlingen ska vara nödvändig av hänsyn till ett viktigt allmänt intresse, på grundval av unionsrätten eller medlemsstaternas nationella rätt, vilken ska stå i proportion till det eftersträvade syftet, vara förenligt med det väsentliga innehållet i rätten till dataskydd och innehålla bestämmelser om lämpliga och särskilda åtgärder för att säkerställa den registrerades grundläggande rättigheter och intressen.

Grundlagsutskottet har definierat särskilda kategorier av personuppgifter enligt artikel 9 som känsliga uppgifter i konstitutionellt hänseende. Behandlingen av känsliga uppgifter har ansetts vara förknippad med allvarliga risker för personers grundläggande fri- och rättigheter, och därför måste de skyddas synnerligen noggrant. Grundlagsutskottet har förutsatt att det, inom de gränser som dataskyddsregleringen tillåter, föreskrivs om känsliga bestämmelser på lagnivå. Enligt grundlagsutskottet måste det finnas exakta och noga avgränsade bestämmelser om att det är tillåtet att behandla känsliga uppgifter bara om det är absolut nödvändigt. Bestämmelser om behandling av personuppgifter måste vara detaljerade och omfattande, inom de ramar som dataskyddsförordningen tillåter (GrUU 65/2018 rd, s. 45; GrUU 15/2018 rd, s. 40).

Uppgifter om familjelivet är sekretessbelagda också enligt 24 § 1 mom. 32 punkten i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Den föreslagna regleringen kan anses uppfylla ett mål av allmänt intresse och vara proportionell mot det legitima mål som eftersträvas på det sätt som förutsätts i artikel 6.3 i den allmänna dataskyddsförordningen. I regleringen har också beaktats lagstiftningen om informationsförvaltning inom den offentliga förvaltningen och Finlands grundlag.

5 Alternativa handlingsvägar

5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser

5.1.1 Element i preskriptionen av giftorätten

Trots regeringsprogrammets ordval har man under beredningen bedömt att det inte är skäl att rikta preskriptionsbestämmelserna till makens rätt att kräva avvitrning. Till avvitrning enligt äktenskapslagen hör förutom att fastställa utjämning också åtskiljande av egendomarna och delning av gemensam egendom samt reglering av skulder. På grund av de sistnämnda ändamålen med avvitrningen bör avvitrning kunna anhängiggöras trots att rätten att få den andras egendom vid avvitrning skulle vara preskriberad, eftersom de allmänna civilrättsliga metoderna att få egendomarna åtskilda och den gemensamma egendomen delad är oändamålsenliga jämfört med avvitrningsförfarandet när förrättningen gäller den egendomsmassa som består av makars förmögenhet. Sålunda föreslås det i propositionen att preskriptionsbestämmelsen riktas till tillgodoseendet av giftorätten vid avvitrning. I praktiken betyder detta att skyldigheten att betala utjämning preskriberas. Trots att ”utjämning” är en av förmögenhetsrättens grundläggande begrepp, känner äktenskapslagen inte till ”utjämning”, utan i lagen talas om giftorätt och egendom som fås med stöd av den. Av denna orsak används i propositionen termen ”preskription av giftorätten”, trots att benämningen ”preskription av rätten till utjämning”, som man funderade på under beredningen, i vissa avseenden skulle kunna beskriva den föreslagna regleringens innehåll noggrannare. Under den fortsatta beredningen funderade man också på om det faktiskt är fråga om ”preskription” i en situation där det inte är fråga om ett fenomen

som faller under lagen om preskription av skulder. Eftersom uttrycket ”preskription av kravet på avvittning” ofta använts i den juridiska litteraturen och tillämpningspraxis, bedömdes att ”preskription” ändå skulle vara en kändare och begripligare term för användarna i detta sammanhang.

I propositionen föreslås det att vid avvittning som grundar sig på äktenskapsskillnad och upphävande av äktenskap börjar preskriptionen av giftorätten och förfallandet av begränsade förfoganderätter och av presumptionen om samägande löpa från den dag då en lagakraftvunnen dom om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades. Under beredningen granskades också andra alternativa begynnelse-tidpunkter för preskription. I rättspraxis har det vid beräkningen av tiden för förlust av kravet på avvittning gjorts endast allmänna hänvisningar till den tidpunkt då äktenskapet har upplösts. Enligt ÄL 85 § uppkommer en grund för avvittning när ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap är anhängigt eller när äktenskapet har upplösts, dvs. i praktiken när ansökan om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskapet har anhängiggjorts eller när den ena maken avlider. Om tidpunkten för preskription av giftorätten skulle räknas från den tidpunkt då grunden för avvittning uppkommer, skulle det vara svårt för en tredje part, t.ex. inskrivningsmyndigheten, att verifiera när preskriptionstiden börjar löpa, eftersom tidpunkten för ansökan om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskapet inte fås direkt ur befolkningsdatasystemet. I befolkningsdatasystemet antecknas som datum för äktenskapsskillnad datum för domen om äktenskapsskillnad. Datum då domen vinner laga kraft antecknas däremot inte i registret. Innan uppgiften om äktenskapsskillnad förs in i befolkningsdatasystemet väntar man dock tills beslutet har vunnit laga kraft. I befolkningsdatasystemet syns alltså endast lagakraftvunna beslut om äktenskapsskillnad och upphävande av äktenskap. I Finland vinner en äktenskapsskillnad laga kraft sju dagar efter att domen om äktenskapsskillnad meddelades, om ingendera parten har meddelat missnöje med avgörandet. Sökande av ändring i en dom om äktenskapsskillnad leder dock endast ytterst sällan till det slutresultat som den som sökt ändring eftersträvat, och beslutet om äktenskapsskillnad står nästan undantag fast som sådant. Eftersom datum för domen om äktenskapsskillnad klart och enklare kan kontrolleras och utredas i befolkningsdatasystemet inte bara för parterna själva utan också för en tredje part som behöver informationen, föreslås i propositionen att preskriptionstiden börjar löpa från den dag då domen om äktenskapsskillnad meddelades.

I propositionen föreslås det att preskriptionen av giftorätten ska kunna avbrytas genom att hos tingsrätten ansöka om en skiftesman för att förrätta avvittningen. Under beredningen har man också funderat på andra potentiella metoder att avbryta preskriptionen. Den klart största delen av avvittningarna görs genom avtal mellan parterna. Därför skulle det kunna vara motiverat att tänka att inledande av en sämjoavvittning eller rentav framställande av krav på att en sådan ska förrättas skulle kunna avbryta preskriptionen av giftorätten. En svaghet hos åtgärderna skulle dock vara deras vaghet. Det är mycket svårt att definiera vilket slags umgänge mellan makarna som skulle kunna betraktas som inledande av sämjoavvittning. Det skulle vara ännu mera problematiskt att lägga vikt vid ett krav på avvittning. Om preskription skulle kunna förhindras enbart genom att framställa ett krav, skulle i praktiken ett fritt formerat avbrott av preskriptionen godkännas. Ett fritt formulerat krav på avvittning kan dessutom framställas utan verkligt syfte att få avvittning till stånd. Att tilldela enbart ett krav betydelse är inte i linje med de huvudsakliga målen för den föreslagna lagstiftningen. Under beredningen har man därför stannat för att fritt formulerat avbrott av preskription av giftorätten inte kommer på fråga. Det är inte heller motiverat att tidsfristen avbryts av att förhandlingar om sämjoavvittning inleds, eftersom detta i praktiken är förenat med samma bevisvärighet som fritt formulerat avbrott. Preskription måste avbrytas genom en entydig åtgärd vars tidpunkt är lätt att verifiera.

Under beredningen funderade man också på ett alternativ där preskriptionen av giftorätten skulle kunna avbrytas genom bevislig delgivning. Om man tar modell av bevislig delgivning av testamente, så skulle delgivningsmetoder vara bl.a. anlåtande av stämningsman eller ett av mottagaren och två ojäviga vittnen undertecknat bevis på att delgivningen mottagits. Ju flera metoder som kan användas, desto lättare är det avbryta preskriptionen. Bevislig delgivning lyckas också helt utan myndigheternas hjälp, vilket skulle sänka tröskeln för att avbryta preskriptionen och således bidra till att förbättra medborgarnas rättsskydd. Dessutom kan bevislig delgivning spara domstolarnas resurser. En svaghet hos bevislig delgivning är dock att den inte alltid lämnar spår i myndigheternas register. Beroende på vilken metod som använts kan det vara så att bara parterna och två utomstående vittnen känner till delgivningen. Situationen är ofördelaktig, eftersom det kan ligga i den ena partens – i allmänhet delgivningens mottagare – intresse att inte berätta att preskriptionen av giftorätten de facto har avbrutits. Om det skulle vara möjligt att avbryta preskriptionen genom bevislig delgivning, skulle det vid en granskning av om giftorätten har preskriberats vara skäl att höra bägge makarna eller åtminstone begära intyg under edlig förpliktelse av den ena maken att preskriptionen inte har avbrutits. I samband med en dödsboudredning skulle det emellertid vara nödvändigt att höra den tidigare maken, vilket skulle urvattna syftena med projektet. En annan svaghet hos bevislig delgivning är att den i själva verket inte främjar förrättandet av avvittring på samma sätt som ansökan om en skiftesman. Det kan hända att den ena maken avbryter preskriptionen genom delgivning, men därefter lämnar saken därhän. Möjlighet att upprepade gånger avbryta preskriptionen utan att ändå förrätta avvittring skulle strida mot syftena med projektet. Av de orsaker som beskrivs ovan föreslås det inte i propositionen att giftorätten ska kunna preskriberas genom bevislig delgivning.

I propositionen föreslås det att den enda metoden att avbryta preskription av giftorätten är att hos domstol ansöka om en skiftesman för att förrätta avvittring. Behörigt forum för ansökan om skiftesman är den tingsrätt inom vars domkrets någondera maken har sin hemvist eller sin vanliga vistelseort (10 kap. 11 § i rättegångsbalken). För att den aktör som utreder saken ska kunna vara helt säker på att preskriptionen av giftorätten inte har avbrutits, ska denne antingen höra bägge parterna eller kräva en utredning som innehåller 1) uppgifter om båda makarnas samtliga hemorter efter det att äktenskapsskillnaden anhängiggjordes, och 2) intyg av domstolarna på dessa orter om att ansökan om skiftesman inte har gjorts eller att skiftesmannaaavvittring som eventuellt har ansökts har förfallit. Myndigheterna får uppgifter om makarnas hemorter ur register och kan således begära en heltäckande utredning av de tingsrätter som behövs. En privatperson som utreder ett dödsbo får däremot inte nödvändigtvis reda på var alla tidigare makar har bott under preskriptionstiden. Då ska utredningen innehålla uppgifter från alla tingsrätter under tiden efter det att äktenskapsskillnaden anhängiggjordes för att alla hemorter säkert ska täckas. I Finland finns det sammanlagt 20 tingsrätter 2025. Att begära utredning av alla tingsrätter är inte en omöjlig uppgift – särskilt inte för en förordnad boutredningsman – men en privatperson kan på goda grunder uppleva förfarandet som tungt. Å andra sidan torde det vara ganska vanligt att makarnas hemorter är tämligen permanenta efter skilsmässan, och att de tidigare makarnas känner till varandras hemorter. I praktiken skulle det alltså inte vara särskilt vanligt att makar faktiskt skulle begära uppgifter av flera domstolar.

Under beredningen funderade man också på ett alternativ där domstolarna skulle underrätta Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata varje gång som det hos domstol ansöks om en skiftesman för att förrätta avvittring. Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata skulle anteckna uppgiften i sitt register, där också avtal som gäller preskription av giftorätt förs in. På så vis skulle uppgiften om preskription av giftorätten finnas tillgänglig på ett och samma ställe. Arrangemanget skulle emellertid vara ganska tungt. Skiftesmän i ärenden som gäller äktenskapsskillnad har förordnats 329 gånger 2023, 310 gånger 2022 och 337 gånger 2021. Anmälningarna skulle kräva manuellt arbete av domstolarna, för på grund av domstolarnas

ärendehanteringssystem skulle anmälningarna i praktiken skickas med e-post till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Det registreras cirka 9000 äktenskapsskillnader per år, så med tanke på volymen av registret över giftorättsärenden skulle antalet nya anteckningar inte vara stort. Det borde dock skapas en plats för denna uppgift om ansökan om skiftesman i registret, vilket skulle orsaka en del systemkostnader. Ansökan om skiftesmannaavvittring kan dessutom vara den enda uppgiften om äktenskapet i fråga som antecknas i registret, vilket betyder att i samband med anteckningen om ansökan om skiftesmannaavvittring borde också alla andra uppgifter om makarna föras in i registret. Av dessa orsaker har det inte ansetts motiverat att införa en ny anmälningsskyldighet för domstolarna.

5.1.2 Avtal som gäller preskription av giftorätt

Under beredningen funderade man på om det skulle vara möjligt att ingå avtal som gäller preskription av giftorätt helt och hållet i elektronisk form. Kravet på pappersform och egenhändig underskrift har inte till alla delar upplevts motsvara dagens behov och önskemål. Avtal i elektronisk form ansågs i sig kunna understödjas, men under beredningen kom man ändå fram till att det inte är förnuftigt att föreskriva om sådana formkrav för detta avtal som avviker från de krav som i ÄL 66 § ställs på andra handlingar enligt äktenskapslagen.

I propositionen föreslås det att ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska registreras på samma sätt som ett äktenskapsförord (ÄL 43 §). Under beredningen bedömde man att registreringsskyldigheten är nödvändig. Mot registreringsskyldigheten talar det faktum att ju flera formkrav som ställs på ett avtal, desto oftare ingås inget avtal alls eller så är avtalet bristfällig. Registreringsskyldigheten höjer oundvikligen tröskeln för att ingå avtal och kan å andra sidan orsaka rättsförluster, när ett avtal som parterna trott att är giltigt visar sig sakna verkan därför att det inte är registrerat. Det är möjligt att det uppstår en situation där makarna själva föreställer sig att de ingått ett lagenligt avtal som gäller preskription av giftorätt, men efter t.ex. 13 år upptäcker att deras giftorätt har preskriberats inom den lagstadgade tiden därför att den ena maken inte har registrerat avtalet för makarnas räkning, fast han eller hon hade förbundit sig att göra det.

Om det inte skulle krävas att avtalen registreras, skulle avbrytandet av preskriptionen möjliggöra s.k. skrivbordslådeavtal, som bara avtalsparterna själva känner till. Utan registreringsskyldighet skulle inte en tredje part, t.ex. en myndighet eller den person som utreder boet, med säkerhet få veta om möjligheten till undantag har utnyttjats utan att höra båda parterna. På så vis skulle en stor del av dagens problem kvarstå och de fördelar som de föreslagna preskriptionsbestämmelserna möjliggör skulle inte bli utnyttjade. Av denna orsak har man under beredningen bedömt att skyldigheten att registrera avtal som gäller preskription av giftorätt är ett såväl nödvändigt som rimligt krav.

I propositionen föreslås det att giftorätten ska preskriberas tio år efter den dag då en lagakraftvunnen dom om äktenskapsskillnad meddelades, om inte makarna har avtalat något annat om saken och preskriptionen inte har avbrutits genom ansökan hos domstol om en skiftesman för att förrätta avvittringen. Under beredningen funderade man också på om avtalsfriheten borde begränsas så att det skulle föreskrivas om en slutlig preskriptionstid, t.ex. 20 år efter det att en lagakraftvunnen dom om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har meddelats. En slutlig preskriptionstid skulle främja samma mål som preskription av giftorätten över huvud taget, och den skulle minimera utredningskostnaderna till följd av utdragna ägandearrangemang. Å andra ökar redan den omständigheten att det i tiden har ingåtts ett avtal som gäller preskription av giftorätt som uppfyller formkraven avsevärt sannolikheten för att avvittring faktiskt kommer att förrättas senare. Sålunda finns det inte nödvändigtvis något regleringsintresse av en slutlig tidsgräns, och bestämmelser om en slutlig preskriptionstid skulle

i onödan begränsa makarnas avtalskompetens. Av dessa orsaker föreslås det ingen slutlig preskriptionstid för giftorätt i propositionen.

5.1.3 Förfallande av begränsade förfoganderätter

I propositionen föreslås det att de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen preskriberas tio år efter den dag då ett lagakraftvunnet beslut som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades eller från det att äktenskapet upplöstes på grund av den ena makens död. Under beredningen har man också bedömt det alternativ som Lantmäteriverket lyfte fram i sitt utlåtande om den bedömningspromemoria som gällde preskription av kravet på avvitrning, enligt vilket begränsade förfoganderätter skulle upphöra efter det att äktenskapsskillnaden trätt i kraft när en fastighet de facto inte längre används som hemfastighet. Under beredningen har man ansett att det ändå fortfarande kan finnas behov av begränsade förfoganderätter trots att den tidigare maken redan har flyttat från det gemensamma hemmet och äktenskapsskillnaden har trätt i kraft. Detta kan vara fallet t.ex. i en situation där makarna har skilt sig och den ena maken flyttat från det gemensamma hemmet efter den andra makens påtryckning. Den make som flyttat ut kan fortfarande hysa förhoppningar om att bo i den bostad som använts som familjens gemensamma hem, men på grund av en utmanande skilsmässosituation är det inte möjligt. Om de begränsade förfoganderätterna upphör genast efter det att äktenskapsskillnaden trätt i kraft, så skulle maken vara tvungen att ty sig till kvarstad enligt 7 kap. 1 eller 2 § i rättegångsbalken som utsökningsrättslig säkringsåtgärd.

Att knyta begränsade förfoganderätter till makens bostadsort skulle också vara en problematisk lösning med avseende på de allt vanligare boendelösningar som innebär att familjens barn bor kvar i familjens gemensamma hem och föräldrarna turas om att bo tillsammans med barnen.

I propositionen föreslås det att de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen ska upphöra tio år efter det att äktenskapet upplöstes oberoende av om parterna har kommit överens om en annan preskriptionstid för giftorätten eller om den tidigare maken fortfarande bor i den bostad som varit avsedd som familjens gemensamma hem. Under beredningens diskuterade man också om ett avtal som gäller preskription av giftorätt eller makens boende borde påverka preskriptionen av begränsade förfoganderätter. Under beredningen bedömde man dock att i situationer där makarna har skäl att befara eventuella oegentligheter, framkommer denna möjlighet mycket ofta redan innan den föreslagna tidsfristen på tio år har löpt ut. Den föreslagna preskriptionstiden på tio år bedömdes som en skälig tid för att hos tingsrätten ansöka om en säkringsåtgärd eller en skiftesman för att förrätta avvitrningen och få saker och ting ordnade så att det inte längre finns något behov av begränsade förfoganderätter.

5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet

5.2.1 Allmänt

Det finländska systemet för makars förmögenhetsförhållanden är en del av den nordiska familjen, där makars förmögenhetsförhållanden baserar sig på att makarna har separat egendom. Förutom Finland känner också Sverige, Norge och Danmark giftorätt och begränsade förfoganderätter, men tills vidare har inget nordiskt land föreskrivit om preskriptionstider för dem eller tidsfrister för deras upphörande. Eftersom de svenska bestämmelserna om makars förmögenhetsförhållanden ligger nära de finländska bestämmelserna och det även i debatten i Finland har hänvisats till svensk domstolspraxis och juridiskt litteratur, är Sverige den klart viktigaste referenspunkten.

5.2.2 Sverige

I Sverige föreskrivs det inte om preskription av kravet på avvitrning (bodelning) eller av giftorätten. I Sverige har man både i den juridiska litteraturen och domstolarnas rättspraxis ansett att rätten att kräva avvitrning i princip inte preskriberas.²¹ Att rätten att kräva avvitrning inte preskriberas har motiverats på olika sätt: t.ex. dess särskilda familjerättsliga karaktär²², personliga utmaningar i anslutning till tidpunkten för äktenskapsskillnaden och skydd för den svagare parten²³ samt med att ett krav är ostrukturerat och att giftorätt kan jämföras med äganderätt²⁴. Även i Sverige har rätten att kräva avvitrning dock i vissa fall i rättspraxis ansetts ha gått förlorad till följd av att tiden gått och på grund av parternas passivitet. I senare avgöranden har Sveriges högsta domstol fäst uppmärksamhet vid bl.a. hur lång tid som gått sedan äktenskapet upplöstes, orsakerna till att kravet på avvitrning dröjt och arten av den egendom beträffande vilken avvitrning krävs.²⁵ Förlust av rätten att kräva avvitrning har veterligen inte bedömts i Sverige i samband med avvitrning på grund av dödsfall.

Margareta Brattström och Anna Singer har föreslagit att det faktum att giftorätten inte preskriberas borde omvärderas i Sverige i samband med äktenskapsskillnad. De konstaterar att det nuvarande rättsläget där giftorätten inte preskriberas härstammar från en tid då samhällsstrukturen och uppfattningarna om äktenskapets beständighet skilde sig mycket från i dag. Äktenskapet sågs som en livslång utfästelse och äktenskapet upphörde då ofta med döden. Numera slutar vartannat äktenskap med skilsmässa och en person har ofta flera parförhållanden efter varandra som är förenade med förmögenhetsrättsliga följor. Härav följer att det skulle vara motiverat att utreda makarnas förmögenhetsförhållanden i god tid innan de kumulerar. Att makars förmögenhetsförhållanden inte utreds kan inte heller – framför allt om det har gått lång tid sedan avvitrningsgrunden inträdde – längre motiveras med skydd för den svagare parten eller med att stridigheter under skilsmässan skulle försvåra avvitrningen. Tvärtom – när tiden går växer utmaningarna till följd av att egendom blandas, minnesbilderna fördunklas och den juridiska osäkerheten ökar. Efter en lång tid kan det vara svårt att i efterhand exakt fastställa giftorättsgodsets omfattning och ägandeförhållandena.²⁶ Brattström och Singer föreslår också att det borde anges en tidsfrist för krav på avvitrning i lagstiftningen i Sverige. Med hänvisning till skyddet för den svagare parten och den allmänna lagstiftningen om preskription av skulder föreslår de en tidsfrist på tio år för preskription av kravet på avvitrning, som skulle beräknas från det att äktenskapsskillnaden vinner laga kraft. Det skulle vara en tillräckligt lång tid för den svagare parten att hinna hämta krafter efter ett eventuellt obalanserat äktenskap för att framställa krav på avvitrning. Tiden skulle också överensstämma med den senaste tidens rättsfallspraxis.²⁷

Även svenska riksdagsledamöter har på senaste tid framlagt motioner i syfte att påskynda avvitrningsförfarandet efter äktenskapsskillnad. Ett element i detta större sakkomplex är att man uppmanat regeringen att också granska möjligheten att införa en rimlig borte tidsgräns för

²¹ Se t.ex. Stefan Lindskog, Preskription: Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid. Norstedts Juridik 2021, s. 122; Gösta Walin - Göran Lind, Kommentar till Ärvdabalken Del II. Norstedts Juridik 2009, s. 374; och Örjan Teleman, Bodelning: under äktenskap och vid skilsmässa. Norstedts Juridik 2021, s. 268.

²² NJA II 1921 s. 56.

²³ SOU 1981:85 s. 350.

²⁴ Lindskog 2021 s. 122–123 och Teleman 2021 s. 268.

²⁵ NJA 1993 s. 570, NJA 2009 s. 437 och NJA 2009 s. 747.

²⁶ Margareta Brattström - Anna Singer, Preskription av äktenskapets rättsverkningar? Uppsala universitet 2010, s. 17–19.

²⁷ Brattström – Singer 2010 s. 20–21.

avvittring. Bakom motionerna ligger strävan att tillgodose giftorätten effektivare för att garantera skyddet för den part som har det sämst ställt ekonomiskt.²⁸

Den svenska lagstiftningen om begränsade förfoganderätter liknar mycket den finländska med den skillnaden att i Sverige finns det ställvis fortfarande ett mycket betydelsefullt samband mellan begränsade förfoganderätter och giftorätten. Enligt 7 kap. 5 § i den svenska äktenskapsbalken får en make inte utan den andra makens samtycke avhända sig fast egendom som utgör makarnas gemensamma bostad. Enligt 3 mom. i den paragrafen krävs den andra makens samtycke också för att sälja fast egendom som inte utgör makarnas gemensamma bostad, om egendomen är giftorättsgods. Å andra sidan berörs inte en bostad som använts som makarnas gemensamma hem av begränsade förfoganderätter, om den utgör enskild egendom på någon annan grund än med stöd av äktenskapsförord. Enligt 7 kap. 7 § behövs samtycke inte, om maken inte kan lämna giltigt samtycke eller om dennes samtycke inte kan inhämtas inom rimlig tid. Saknas makens samtycke, får domstolen tillåta åtgärden på ansökan av den som vill företa den (7 kap. 8 §). Tillstånd ska ges om det inte finns någon godtagbar orsak till att vägra samtycke.²⁹ I Sverige har man konstaterat att det finns sociala och ekonomiska grunder för bestämmelserna om begränsade förfoganderätter. Bestämmelser om begränsade förfoganderätter som omfattar egendom som varit avsedd som gemensam bostad har ansetts vara nödvändiga av sociala orsaker, medan begränsade förfoganderätter över giftorättsgods i huvudsak baserar sig på ekonomiska orsaker.³⁰

På samma sätt som i Finland har det inte heller i Sverige föreskrivits om någon tidpunkt då begränsade förfoganderätter förfaller. Kravet på makens samtycke upphör inte med att äktenskapet tar slut eller maken flyttar från familjens gemensamma hem, utan begränsade förfoganderätter är i kraft tills egendomen har delats. Sveriges högsta domstol har i ett prejudikat våren 2024 bedömt att inskrivningsmyndigheten borde ha utrett makens samtycke till inskrivningen av byte av ägare till en fastighet som använts som gemensamt hem i en situation där det hade gått 34 år från äktenskapskillnaden utan att avvittring hade förrättats.³¹

Den svenska äktenskapsbalken innehåller inga bestämmelser som motsvarar den presumtion om samägande som ingår i den finländska äktenskapslagen. Den svenska äktenskapsbalken tar inte ställning till hur man ska förhålla sig till föremål som det är oklart vem som äger när egendomen delas.

5.2.3 Norge

I Norge föreskrivs det inte om någon egentlig tidsfrist för framställande av krav på avvittring (skifte). Enligt 75 § i den norska äktenskapslagen ska krav som gäller enskild egendom dock framställas inom ett år efter skilsmässan. Om någondera eller båda makarna också har samägd egendom, ska krav som gäller den framställas innan avvittringen har slutförts.

Även i norsk juridisk litteratur och rättspraxis har det konstaterats att den norska lagstiftningen saknar bestämmelser om när en make förlorar sin rätt att kräva skiftesmannaavvittring på grund av passivitet. I ett fall som Norges högsta domstol avgjorde 2004 var det fråga om huruvida rätten att kräva avvittring hade preskriberats på grund av mannens passivitet. I fallet hade

²⁸ Sveriges Riksdag. Civilutskottens betänkande 2022/23:CU6 s. 25–31.

²⁹ Prop. 1986/87:1 s. 138.

³⁰ Lars Tottie - Örjan Teleman, Äktenskapsbalken: en kommentar, Kommentaren till 7 kap 5 §. Norstedts Juridik 2020; och Regeringens proposition 1986/87:1 s. 62.

³¹ NJA 2024, s. 244.

mannen låtit sin tidigare hustru använda parets gemensamma bostad i 16 år efter skilsmässan innan han framställde krav på avvitrning. Bostaden hade utgjort största delen av makarnas gemensamma egendom och ingenting tydde på att den tidigare hustrun skulle ha fått eller övertagit äganderätten till bostaden och den tidigare hustrun hade inte haft grundad anledning att anta att den tidigare mannen inte skulle kräva avvitrning senare. Norges högsta domstol ansåg att mannen inte hade förlorat sin rätt att kräva avvitrning, och att det hade funnits en bra orsak till mannen passivitet, eftersom det yngsta av parets gemensamma barn hade fyllt 18 år bara tre år tidigare. Högsta domstolen tillmätte i sin motivering även mannens sjukdom betydelse.³²

John Aasland har analyserat norsk rättspraxis och ansett att fyra centrala kriterier måste uppfyllas för att rätten att kräva avvitrning ska kunna gå förlorad. För det första måste den som är skyldig att ge utjämning handla i god tro, dvs. han eller hon måste ha berättigade förväntningar på att den som har rätt till utjämning inte längre kommer att kräva utjämning eller avvitrning. För det andra förutsätts det i allmänhet, men inte nödvändigtvis, att den som har rätt till utjämning har känt till sin rätt till utjämning. I undantagsfall kan passivitet ha rättsverkningar trots okunskap. En tredje förutsättning för förlust av rätten är själva passiviteten. Det bör påpekas att parternas subjektiva förhållanden avgör huruvida den tid som gått leder till förlust av rätten, inte tiden i sig. Det är inte klart hur länge passiviteten ska pågå för att den tidigare maken ska förlora sin rätt till utjämning eller sin rätt att kräva avvitrning. Den centrala frågan är huruvida den tidsperiod som gått är sådan att den make som är skyldig att överlåta utjämning efter den med fog kan förvänta sig att fordran eller kravet inte längre kommer att återopas. För det fjärde förutsätts det i allmänhet att den make som är skyldig att ge utjämning de facto har handlat i enlighet med antagandet att den andra maken inte har något krav på honom eller henne eller har avstått från kravet.³³ Inte heller i Norge har man veterligen diskuterat förlust av kravet på avvitrning i en situation där äktenskapet har upplösts på grund av den ena makens död.

I 6 kap. 32–36 § i den norska äktenskapslagen ingår bestämmelser om begränsade förfoganderätter. Enligt bestämmelserna får en make inte utan skriftligt samtycke av den andra maken sälja, överlåta, pantsätta eller hyra ut en fastighet eller bostad som använts som makarnas gemensamma hem. Enligt lagen gäller de begränsade förfoganderätterna tills avvitrning eller åtskiljande förrättas. I Norge föreskrivs det inte om någon tidpunkt då begränsade förfoganderätter förfaller.

5.2.4 Danmark

I den danska juridiska litteraturen har man ansett att eftersom det inte är säkert om krav på avvitrning (skifte) hör till tillämpningsområdet för den danska preskriptionslagen (förældelsesloven), är det osäkert huruvida rätten att kräva avvitrning preskriberas. Rätten att kräva avvitrning kan dock gå förlorad på grund av passivitet. I dansk rättspraxis har man ansett att dröjsmål på 6–7 år från det att avvitrningsgrunden uppkom inte nödvändigtvis leder till förlust av kravet på avvitrning³⁴, medan dröjsmål på 14–15 år i allmänhet har inneburit att krav som gäller giftorätt inte längre kan framställas.³⁵

Även Danmark har bestämmelser om begränsade förfoganderätter. Enligt 6 § i den danska lagen om makars förmögenhetsförhållanden (Lov om ægtefællers økonomiske forhold, nr. 548

³² NHRDom 2004-01.15. Rt 2004 s. 41.

³³ John Aasland, Passivitet som bortfallsgrunn for forpliktelser og ervervsgrunn for rettigheter i familie- og arveretten. Tidsskrift for Rettsvitenskap 2009:1, s. 70–102, 77–83.

³⁴ UfR 1998.663 ØLK och UfR 2006.2186 ØLK.

³⁵ UfR 1997.1591 ØLK och UfR 2006.12 ØLK.

30.5.2017) får en make inte utan den andra makens samtycke sälja, överlåta eller hyra ut en fastighet eller bostad som använts som familjens gemensamma hem. De begränsade förfoganderätterna gäller enligt 3 mom. i den paragrafen tills avvitrning eller åtskiljande av egendomen har förrättats. I Danmark föreskrivs det inte om någon tidpunkt då begränsade förfoganderätter förfaller.

6 Remissvar

Det kom 20 utlåtanden om det arbetsgruppsbetänkande som låg till grund för regeringens proposition. Det har utarbetats ett sammandrag av remissvaren (JM betänkanden och utlåtanden, på finska, 2025:27).

Utlåtande gavs av: Statens ämbetsverk på Åland, Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, Finanssiala rf, professor emeritus Markku Helin, Helsingfors tingsrätt, Juristiliitto, professor emeritus Urpo Kangas, Lantmäteriverket, Mansorganisationernas centralförbund rf, Jämställdhet för män rf, Stjärnfamiljer rf, Kvinnoorganisationernas centralförbund, Rättstjänstverket, Birkalands tingsrätt, Finlands Advokater, Finlands domareförbund, finansministeriet, Äldreombudsmannen, Skatteförvaltningen och VH Rauni Viertola.

Nästan alla remissinstanser understödde förslaget om att giftorätten ska preskriberas tio år efter den dag då den lagakraftvunna skilsmässodomen har meddelats. En bestämmelse om preskription av giftorätten ansågs viktig och bringa klarhet i det rådande rättsläget.

Största delen av remissinstanserna understödde betänkandets förslag om att det ska vara möjligt att avbryta preskriptionen av giftorätten endast genom att hos domstol ansöka om en skiftesman för att förrätta avvitrning. Remissinstanserna påpekade dock att det kan vara svårt att få information om att en skiftesman förordnats. Domstolarna har inte någon gemensam databas där man skulle kunna få samlad information om alla domstolars ansökningsärenden. Om man inte med säkerhet känner till makarnas bostadsorter efter det att äktenskapet upphörde, måste förfrågan om en skiftesman söktas riktas till samtliga tingsrätter för att man ska vara helt säker på saken. Flera remissinstanser lyfte fram det alternativ som dryftades i arbetsgruppens betänkande och som gick ut på att domstolarna skulle underrätta Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata varje gång som någon ansöker om en skiftesman för att förrätta avvitrning i samband med skilsmässa. Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata skulle anteckna uppgiften i sitt register där också avtal som gäller preskription av giftorätt förs in. På så vis skulle information om giftorättens preskriptionstid fås på ett och samma ställe. Under den fortsatta beredningen bedömde man dock att sådan en anmälningsskyldighet skulle vara för tung för domstolarna i förhållande till nyttan. Varje år förordnas cirka 300 skiftesmän i ärenden som hänför sig till äktenskapsskillnad, och endast en mycket liten del av dessa förordnanden skulle vara av betydelse när ett ärende som gäller preskription av giftorätten granskas. Anmälningsskyldigheten skulle öka de administrativa arbetet vid såväl domstolarna som Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Det borde dessutom skapas en plats för uppgiften om ansökan om skiftesman i registret, vilket skulle orsaka en del systemkostnader. Ansökan om skiftesmannaavvitrning kan dessutom vara den enda uppgiften om äktenskapet i fråga som antecknas i registret, vilket betyder att i samband med anteckningen om ansökan om skiftesmannaavvitrning borde också alla andra uppgifter om makarna föras in i registret. Den praktiska nyttan av anmälningsskyldigheten kan inte motiveras med avseende på den arbetsmängd som den medför för myndigheterna. I praktiken kan den föreslagna regleringen dock leda till att i situationer där den tidigare maken är lätt att nå, är det i praktiken lättast att fortfarande höra maken om en eventuell avvitrning eller avbruten preskription. Om åter den tidigare makens bostadsort inte är känd eller han eller hon inte svarar på kontaktförsök, gör den

föreslagna lagstiftningen det möjligt att hos domstolarna utreda om preskriptionen eventuellt har avbrutits.

Finlands domareförbund och Helsingfors tingsrätt fäste i sina utlåtanden uppmärksamhet vid att det inte framgår direkt av förslaget huruvida det förutsätts en invändning för att utreda preskriptionen eller ska det göras på tjänstens vägnar. Förslaget har preciserats i dessa avseenden.

Remissinstanserna kritiserade betänkandets förslag om man genom ett avtal som gäller preskription om giftorätt också skulle kunna komma överens om en kortare preskriptionstid än den lagstadgade. Under den fortsatta beredningen ändrades propositionen så att man endast kan avtala om en längre preskriptionstid för giftorätten.

Förslaget om att de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen ska förfalla tio år efter det att äktenskapet upphörde fick brett understöd. Arbetsgruppens förslag att det skulle gälla alla upphörda äktenskap oberoende av hur de upplösts ansågs ha både goda och dåliga sidor. Några remissinstanser framförde att den föreslagna lösningen att utsträcka vissa konsekvenser endast till äktenskap som upphört genom äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap och vissa även till äktenskap som upplösts på grund av makens död är ägnad att orsaka förvirring bland medborgarna. Under den fortsatta beredningen bedömde man dock att önskemål om en symmetrisk reglering är inte en tillräcklig grund för att begränsa bestämmelserna om förfallande av begränsade förfoganderätten till endast äktenskap som upphört genom äktenskapsskillnad. Propositionen ändrades inte till denna del.

Förslaget om förfallande av den presumption om samägande som ingår i äktenskapslagen delade remissinstansernas åsikter. Särskilt den i betänkandet valda lösningen att utsträcka förfallandet av presumptionen om samägande även till avvitringer på grund av dödsfall fick kritik. Remissinstanserna konstaterade att om äktenskapet har upphört genom den ena makens död, görs avvitring i praktiken ofta först efter den efterlevande makens död. Om den efterlevande maken på förslaget sätt skulle få ägandepresumtion till egendom som han eller hon innehar tio år efter att presumptionen om samägande preskriberats, kan detta leda till orimliga situationer ur arvingarnas synvinkel. Under den fortsatta beredningen funderade man på hur en bouppteckning efter den först avlidna maken påverkar saken, för i bouppteckningen borde den först avlidna makens och den efterlevande makens egendomar vid tidpunkten för den först avlidna makens dödsfall vara uppräknade. Under den fortsatta beredningen beslöt man dock att ändra förslaget i enlighet med responsen i remissvaren så att förfallande av presumptionen om samägande föreslås gälla endast äktenskap som upplösts genom äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap.

Propositionens konsekvensbedömningar har utökats och preciserats till följd av utlåtandena. Till propositionen har fogats ett avsnitt om bedömning av ändringar i informationshanteringen.

Under den fortsatte beredningen bedömdes dessutom att det förslag som ingick i betänkandet och som gällde en ändring av lagen om preskription av skulder (728/2003) är uppenbart onödigt, varför det inte ingår i propositionen.

7 Specialmotivering

7.1 Äktenskapslagen

35 §. För att göra lagen mera förståelig föreslås det att till paragrafen fogas ett nytt 5 mom., där det konstateras att bestämmelser om preskription av giftorätten ingår i 103 c §.

66 §. Det föreslås att 1 mom. ändras så att bestämmelsens formkrav utsträcks till att gälla även avtal som gäller preskription av giftorätt, som avses i 103 d §.

86 §. Det föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 4 mom., enligt vilket de begränsade förfoganderätter som ingår i 2 och 3 mom. gäller endast tills det har förflutit tio år från det att äktenskapet upplöstes. Enligt förslaget börjar tidsfristen på tio år löpa från den dag då ett lagakraftvunnet beslut som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades eller från det att äktenskapet upplöstes på grund av den ena makens död. Det är inte möjligt att avtala om något annat i fråga om upphörandet av begränsade förfoganderätter.

89 §. I paragrafens 1 mom. föreslås en språklig uppdatering som inte ändrar bestämmelsens innehåll.

Det föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 2 mom. enligt vilket den presumtion om samägande som avses i 1 mom. inte tillämpas om det har förflutit mer än tio år från det att äktenskapet upplöstes genom äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap. Enligt förslaget börjar tidsfristen på tio år löpa från den dag då ett lagakraftvunnet beslut om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades. Efter den föreslagna tidsfristen på tio år tillämpas på makarnas förmögenhetsförhållanden den allmänna sakrättsliga ägandepresumtionen som baserar sig på innehav i stället för presumtionen om samägande. Tidigare makar kan således i princip antas äga även sådan egendom som de innehar och som har skaffats under äktenskapet när det har förflutit tio år från det att äktenskapet upplöstes.

103 c §. Den föreslagna paragrafen är ny. I 1 mom. föreskrivs det om preskriptionstiden för giftorätten, som föreslås vara tio år. Preskription av giftorätten betyder att ingendera maken eller deras arvingar är skyldiga att överlåta sin egendom till den andra maken med stöd av giftorätten. Enligt förslaget börjar preskriptionstiden löpa från den dag då ett lagakraftvunnet beslut om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades. Det föreslås inte att giftorätten preskriberas om äktenskapet upplöses på grund av den ena makens död. Skiftesmannen eller domstolen kan inte beakta preskription av giftorätten på tjänstens vägnar, utan maken ska åberopa den vid avvitrningen.

I 2 mom. föreslås det att preskriptionen av giftorätten kan avbrytas genom att hos domstol ansöka om en skiftesman för att förrätta avvitrningen. Endast inledande av en skiftesmannaavvittring genom en ansökan till domstolen kan avbryta preskriptionen, och t.ex. en viljeyttring som framställs till den andra maken om att avvitrning ska förrättas eller inledandet av förhandlingar om sänjoavvittring avbryter inte preskriptionen av giftorätten.

I 3 mom. föreslås att om en ansökan om skiftesmannaavvittring avskrivs, fortsätter giftorättens preskriptionstid att löpa från den tidpunkt då den avbröts. Bestämmelsens syfte är att förhindra en situation där en make hos tingsrätten ansöker om en skiftesman för att förrätta avvitrningen endast för att förhindra att giftorätten preskriberas. Förslaget leder till att giftorätten kan vara i kraft högst tio år plus den tid som går åt till skiftesmannaavvittringen, om makarna inte har ingått ett avtal som gäller preskription av giftorätt.

Enligt förslaget till 4 mom. kan en avvitrning vid vilken giftorätten konstateras vara preskriberad inte jämkas med stöd av 103 b §. Enligt nämnda 103 b § 3 mom. kan yrkande på jämkning av avvitrning framställas antingen vid eller efter avvitrningen. Om det vid avvitrningen konstateras att giftorätten är preskriberad, kan avvitrningen inte jämkas, varken medan den pågår eller senare. Om yrkandet på jämkning av avvitrningen däremot framställs efter avvitrningen, kan avvitrningen med stöd av 103 b § jämkas, om giftorätten var i kraft vid den tidpunkt då avvitrningen förrättades.

Preskription av giftorätten betyder i enlighet med 1 mom. att en make inte längre är skyldig att vid avvitrning överlåta sin egendom till den andra maken med stöd av giftorätten. Då är det inte möjligt att jämkna avvitrningen med stöd av 103 b §, eftersom förteckningen över jämningsmetoder i 103 b § 2 mom. är uttömmande, och samtliga metoder handlar om att makarnas eller den ena makens giftorättsgods fastställs på nytt. Enligt 1 punkten i det momentet kan avvitrningen jämkas så att giftorätten utesluts helt eller delvis. Enligt 2 och 3 punkten kan avvitrningen också göras så att en viss egendom helt eller delvis blir giftorättsgods. Eftersom skyldighet att ge utjämning inte längre föreligger efter det att giftorätten preskriberats, är det inte möjligt att utnyttja de metoder för jämkning av avvitrningen som uppräknas i 103 b § 2 mom.

I 5 mom. föreskrivs det om möjlighet för makarna att komma överens om en längre preskriptionstid än de tio år som anges i 1 mom. för ett avtal som gäller preskription av giftorätt.

103 d §. Den föreslagna paragrafen är ny. Paragrafen innehåller bestämmelser om avtal som gäller preskription av giftorätt.

Enligt förslaget till 1 mom. kan makarna i ett avtal som gäller preskription av giftorätt besluta om en längre tidsfrist än den tidsfrist på tio år som avses i 103 c §.

I förslaget till 2 mom. konstateras att ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska ingås skriftligen. I momentet föreskrivs det dessutom att om en make på grund av omyndighet eller begränsning av handlingsbehörigheten inte är berättigad att själv ingår ett avtal som gäller preskription av giftorätt, ska han eller hon inhämta intressebevakarens skriftliga godkännande för det. Begränsningen betyder inte att intressebevakaren ensam kan besluta om det ska överenskommas om preskription av giftorätten. Ingåendet av ett avtal som gäller preskription av giftorätt är inte en utpräglad personlig rättshandling, utan intressebevakaren har medbestämmanderätt i saken. Praxisen är till denna del densamma som vad som föreskrivs i 42 § om äktenskapsförord.

I 3 mom. föreskrivs det om registrering av ett avtal som gäller preskription av giftorätt. Enligt förslaget ska ett avtal som gäller preskription av giftorätt lämnas in för registrering till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland. Anmälan om registrering kan lämnas in av en av makarna. Till anmälan ska fogas en kopia av avtalet som gäller preskription av giftorätt. Kopian får också vara i elektronisk form.

Enligt förslaget till 4 mom. träder ett avtal som gäller preskription av giftorätt i kraft när det har registrerats. I enlighet med förslaget till 4 a § i lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata är grunden för registrering den dag då ansökan om registrering har tagits emot. Ansökan om registrering får göras när domstolens beslut om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har vunnit laga kraft. Ett avtal som gäller preskription av giftorätt träder dock inte i kraft om det inte har ingåtts i föreskriven form, dvs. inte uppfyller kraven i 66 § och i 2 mom. i denna paragraf. Avtalet träder inte heller i kraft, om ansökan har lämnats in efter det att giftorätten redan har preskriberats. Registrering av ett avtal garanterar alltså inte att avtalet träder i kraft, om avtalet belastas av ett formfel som gäller t.ex. vittnenas jävighet.

Enligt förslaget till 5 mom. tillämpas vad som i paragrafen föreskrivs om makar även på makarnas dödsbon. Således kan förutom makarna även makarnas dödsbon vara part i ett avtal som gäller preskription av giftorätt, och vid sidan av en make kan även makens dödsbo ansöka om registrering av avtalet.

Ikraftträdandebestämmelse. När det gäller lagens ikraftträdande är det nödvändigt att beakta att tiden mellan antagandet av lagen och lagens ikraftträdande är tillräcklig för verkställigheten av lagen. De föreslagna ändringarna förutsätter att det nya registret över giftorättsärenden inrättas vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata.

7.2 Ärvdabalken

18 kap. Om förvaltning av dödsbo

1 §. Det föreslås att paragrafens 1 mom. preciseras så att den efterlevande maken inte är delägare i ett dödsbo, om maken på grund av äktenskapsförord, preskription av giftorätten eller annan orsak inte har giftorätt i den andra makens egendom, och om han eller hon inte är arvinge eller universell testamentstagare. Andra orsaker som avses i momentet kan vara t.ex. utslutande av giftorätten genom testamente eller gåvobrev.

Den föreslagna ändringen ändrar inte momentets innehåll i sak. Syftet med ändringen är att synliggöra hur den föreslagna preskriptionen av giftorätten påverkar den tidigare makens delägarskap i dödsboet. Bestämmelser om preskription av giftorätten ingår i 103 c § i äktenskapslagen, enligt vilken giftorätten preskriberas tio år efter det att ett lagakraftvunnet beslut om äktenskapsskillnad eller om upphävande av äktenskap har meddelats, om inte preskriptionen har avbrutits före det eller makarna inte har avtalet något annat om preskriptionen av giftorätten.

7.3 Lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata

1 §. Lagens tillämpningsområde. Det föreslås att till paragrafen fogas ett omnämnande av det nya registret över giftorättsärenden, som hör till lagens tillämpningsområde. I registret över giftorättsärenden kommer sådana avtal som gäller preskription av giftorätt och som avses i 103 d § i äktenskapslagen att registreras.

2 §. Syftet med behandlingen av uppgifter i registren. Det föreslås att till paragrafen fogas uppgift om att syftet med behandlingen av även det nya registret över giftorättsärenden är att de rättsverkningar som är förknippade med rättshandlingar mellan enskilda ska sättas i kraft och uppgifterna göras offentliga. Syftet med behandlingen av det nya registret är alltså detsamma som i fråga om de register som redan finns, nämligen registret över äktenskapsförordsärenden, registret över ärenden som gäller samboförhållanden och registret över gåvorättsärenden.

4 a §. Uppgifter som införs i registret över giftorättsärenden. Paragrafen är ny, och den innehåller bestämmelser om de uppgifter som ska föras in i det nya registret över giftorättsärenden. I paragrafen föreskrivs det om de uppgifter som ska föras in i registret över giftorättsärenden. I registret över giftorättsärenden förs det in uppgifter ur sådana avtal som gäller preskription av giftorätt och som avses i 103 d § i äktenskapslagen. I registret förs in namn och födelsetid för de makar som ingått avtalet. I registret förs dessutom in datum för upprättande av handlingen. I registret införs också registermyndighetens namn, dagen för registrering av handlingen, dvs. det datum då ansökan om registrering har mottagits, identifieringsuppgifter för ärendet och uppgift om när giftorätten mellan makarna preskriberas enligt avtalet.

10 §. Utlämnande av registeruppgifter. Det föreslås att till paragrafens 1 mom. fogas uppgift om att utöver vad som föreskrivs i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) har var och en rätt att trots sekretessbestämmelserna ta del av uppgifter i registret över giftorättsärenden, som det föreskrivs om i den nya 4 a §. Man får alltså uppgifter ur registret

över giftorättsärenden på samma grunder som ur registret över äktenskapsförordsärenden, registret över ärenden som gäller samboförhållanden och vigselrättsregistret.

8 Ikraftträdande

8.1 Allmänt

Lagarna föreslås träda i kraft den 1 april 2026. Verkställigheten av lagarna kräver dock att registret över giftorättsärenden, som ska föras av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, inrättas, varför det föreslås att lagarna ska träda i kraft tidigast sex månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

De föreslagna bestämmelserna om preskription av giftorätten och förfallande av begränsade förfoganderätter och av presumptionen om samägande är tillämpliga på upplösta äktenskap oberoende av om äktenskapet har upplösts före eller efter lagens ikraftträdande. Det föreslås dock att bestämmelsernas tillämpning på äktenskap som upplösts före lagens ikraftträdande begränsas i vissa avseenden.

8.2 Preskription av giftorätten

Det föreslås att giftorätten preskriberas tio år efter det att ett lagakraftvunnet beslut om äktenskapsskillnad eller om upphävande av äktenskap har meddelats, men dock tidigast fem år efter det att lagarna har trätt i kraft. Tidigare makar har således minst fem år på sig att antingen förrätta avvitrning eller ingå ett avtal om framskjutande av preskriptionen innan giftorätten preskriberas. I praktiken innebär förslaget att om beslutet om makarnas äktenskapsskillnad har meddelats t.ex. sju år före lagarnas ikraftträdande, har de den minimitid på fem år som övergångsbestämmelsen garanterar på sig att reagera på preskriptionen av giftorätten. Om beslutet om makarnas äktenskapsskillnad åter har meddelats t.ex. jämnt tre år före lagarnas ikraftträdande, preskriberas makarnas giftorätt sju år efter lagarnas ikraftträdande.

Strävan med den föreslagna lösningen är att balansera mellan å ena sidan behovet av att underlätta utredningen av sådana problematiska situationer i dödsbon som orsakas av att avvitrning inte har förrättats och å andra sidan makarnas behov av rättssäkerhet och tillräcklig möjlighet att förbereda sig. Den föreslagna tidsfristen på fem år för att förrätta avvitrning eller ingå ett avtal som gäller preskription av giftorätt har bedömts vara skälig. Om preskriptionsbestämmelserna inte skulle gälla äktenskap som har upplösts genom en dom före lagens ikraftträdande, skulle syftet med bestämmelserna uppnås först efter flera decennier. Det skulle finnas kvar en enorm mängd giftorätter som inte preskriberas i systemet, och preskriptionsbestämmelserna skulle försätta människor i olika ställning i förhållande till varandra. De största praktiska problemen t.ex. med tillgången till dokumentation om förrättad avvitrning hänför sig ofta till fall där äktenskapet har upplösts för flera år eller årtionden sedan.

Propositionens syfte är ändå inte att ge ”tilläggstid” för sådana krav på avvitrning som har ansetts preskriberade redan med stöd av den rättspraxis som gällde före lagarnas ikraftträdande. Syftet med förslaget om en minimitidsfrist är inte att skapa ett tidsfönster på fem år då tidigare makar som varit passiva i flera år eller årtionden har möjlighet att aktivera sig och framställa krav på sin tidigare makes egendom.

8.3 Förfallande av begränsade förfoganderätter

Det föreslås att de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen ska förfalla tio år från den dag då ett lagakraftvunnet beslut om upphävande av äktenskap meddelades eller från

det att äktenskapet upplöstes på grund av den ena makens död, men dock tidigast fem år efter lagarnas ikraftträdande. Den make som får skydd av de begränsade förfoganderätterna har således minst fem år på sig att kräva skiftesmannaaavvittring, ansöka om en säkringsåtgärd hos domstol eller på något annat sätt förbereda sig på att de begränsade förfoganderätterna förfaller.

Det föreslås att bestämmelserna om förfallande av begränsade förfoganderätter utsträcks till alla upplösta äktenskap oberoende av vilken andel av egendomen som berörs av begränsade förfoganderätter. Det föreslås således att begränsade förfoganderätter ska preskriberas också när avvitringsgrunden har uppkommit före den 1 januari 1988.

Arbetsgruppen bedömde att den föreslagna tidsfristen på fem år i vilket fall som helst är tillräcklig för att den make som skyddas av begränsade förfoganderätter ska kunna skydda sina egna intressen. Strävan efter en enhetlig reglering talar också för en tidsfrist på fem år.

8.4 Förfallande av presumtionen om samägande

En presumtion om samägande enligt äktenskapslagen föreslås förfalla tio år efter dagen då ett lagakraftvunnet beslut om upphävande av äktenskap meddelades. Tidsfristen på tio år föreslås vara densamma oberoende av om avvitringsgrunden har uppkommit före eller efter lagens ikraftträdande. Således, om man efter lagens ikraftträdande vill göra avvitrning efter ett äktenskap som upplöstes genom en dom för mer än tio år sedan, tillämpas vid avvitrningen inte längre presumtionen om samägande, utan de allmänna förmögenhetsrättsliga ägandepresumtionerna.

9 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

9.1 Preskription av giftorätten

I 15 § i grundlagen ingår bestämmelser om egendomsskydd. Detta inbegriper inte bara skydd för äganderätten, utan också obligations- och fordringsrätter åtnjuter grundlagens egendomsskydd. Grundlagen ger dock skydd endast åt förmögenhetsrätter som individen redan har. Sådana framtida ekonomiska förväntningar som är beroende av om ett osäkert villkor kommer att uppfyllas åtnjuter däremot inte grundlagsskydd.³⁶

Grundlagsutskottet har tagit ställning till förhållandet mellan egendomsskyddet och giftorätten i slutet av 1980-talet när det föreskrevs om jämkning av avvitrning. I förarbetena som gäller egendomsskyddet i reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna hänvisas det också uttryckligen till det utlåtande som grundlagsutskottet gav då (GrUU 13/1986 rd).³⁷ I det ärende som utlåtandet gäller är det fråga om en liknande situation som preskription av giftorätten. De bestämmelser om jämkning av avvitrning som utskottet bedömde i sitt utlåtande kunde leda till att en make trots äktenskapslagens huvudregel inte med stöd av giftorätt får egendom av den andra maken eller att denna rätt begränsas och att viss egendom helt eller delvis är sådan i vilken den andra maken inte har giftorätt. Grundlagsutskottet såg inte några problem med avseende på skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna. Utskottet konstaterade i sitt utlåtande att giftorätten är inte en sådan förmögenhetsförmån som skyddas genom grundlagen under äktenskapet, eftersom giftorätten saknar reellt värde. Giftorätten som sådan kan inte överlåtas

³⁶ RP 309/1993 rd s. 66 och Pekka Lämsineva, Omaisuudensuoja (PL 15 §), s. 549–604 i verket Pekka Hallberg – Heikki Karapuu – Tuomas Ojanen – Martin Scheinin – Kaarlo Tuori – Veli-Pekka Viljanen (red.) Perusoikeudet. WSOY Pro 2011, 572-573.

³⁷ GrUU 13/1986 rd, s. 3.

och den kan inte heller bli föremål för tvångsrealisering. Sålunda fanns det inte inget hinder för de föreslagna bestämmelserna om jämkning av avvitrning ur grundlagens (då regeringsformens) synvinkel.³⁸

Grundlagsutskottet konstaterade i sitt utlåtande om bestämmelserna om jämkning av avvitrning att giftorätten är inte en sådan förmögenhetsförmån som skyddas genom grundlagen under äktenskapet. Utskottet tog dock inte direkt ställning till huruvida giftorätten i något skede blir en sådan förmögenhetsförmån som skyddas genom grundlagen, och om den blir det, i vilket skede en sådan förändring inträffar. Det bör dock påpekas att jämkning av avvitrning, som utskottets utlåtande gällde, kan utföras när som helst efter det att en avvitringsgrund har uppkommit. Avvitrning och jämkning av den kan – och kunde redan enligt den lagstiftning som gällde då – förrättas också efter det att äktenskapet upphört. Enligt grundlagsutskottets utlåtande såg utskottet inget hinder med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna för att ingripa i giftorätten när äktenskapet redan hade upplösts, på det sätt som föreslås i fråga om preskription av giftorätten. Grundlagsutskottet konstaterade i sin motivering att giftorätten är inte av förmögenhetsförmån som skyddas genom grundlagen, eftersom giftorätten saknar reellt värde, eftersom den inte kan överlåtas som sådan och den inte heller kan bli föremål för tvångsrealisering. Samma kriterier kan gälla giftorätten också efter att äktenskapet upphört. Giftorätten som sådan kan inte överlåtas och den inte heller bli föremål för tvångsrealisering trots att äktenskapet redan skulle ha upplösts. Inte ens inledandet av avvitrning påverkar saken, utan giftorätten ger upphov till förmögenhetsrättsliga verkningar tidigast i det skede då den utjämning som ska betalas till den andra maken specificeras.³⁹ Avvitrning kan enligt ÄL 103 b § jämkas också efter det att avvitrning har förrättats, så 15 § i grundlagen förefaller inte erbjuda något ovillkorligt egendomsskydd för giftorätten ens när avvitrning har förrättats.

De bestämmelser om preskription av giftorätten som föreslås i propositionen har i stor utsträckning likadana konsekvenser för tillgodoseendet av giftorätten som de bestämmelser om jämkning av avvitrning som föreslås på 1980-talet. Båda regleringshelheterna kan leda till att viss egendom som makarna äger är sådan i vilken den andra maken inte har giftorätt. Grundlagsutskottet har i sitt utlåtande 13/1986 rd konstaterat att det inte finns några hinder för sådan reglering med avseende på grundlagens egendomsskydd. Enligt utskottet utgör grundlagens egendomsskydd inte heller något hinder för att bestämmelser som ingriper i giftorätten på föreslaget sätt skulle ha retroaktiva konsekvenser.

9.2 Förfallande av begränsade förfoganderätter

I propositionen föreslås det att de begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen ska förfalla tio år efter det att äktenskapet har upplösts. Enligt bestämmelsen ska den maken som är ägare efter tio år inte längre behöva sin tidigare makes tillstånd för att överlåta eller överföra en fastighet som använts som familjens gemensamma hem eller bohag som använts gemensamt. De begränsade förfoganderätter som avses i äktenskapslagen är i enlighet med namnet begränsningar i en persons rätt att förfoga över sin egendom och vidta rättshandlingar i anslutning till den. Införandet av bestämmelser om förfallande av sådana begränsningar bidrar således till att stärka egendomsskyddet som tryggas i GL 15 §.

Ett syfte med äktenskapslagens bestämmelser om begränsade förfoganderätter är att skydda förvaltningen och användningen av egendom som är viktig för familjens liv och boende så att den make som är ägare inte kommer åt att vidta rättshandlingar som är skadliga för hela

³⁸ GrUU 13/1986 rd, s. 3.

³⁹ Tapani Lohi, Osinko, tasinko ja sivullissuoja. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003, s. 79.

familjen.⁴⁰ Begränsade förfoganderätter kan alltså anses hänföra sig till skyddet för familjelivet, som tryggas i GL 10 § och internationella människorättskonventioner (Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna 63/1999, artikel 8, samt konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter FördrS 8/1976, artiklarna 17 och 23). Under beredningen har man emellertid bedömt att tio år efter det att äktenskapet upplösts finns det vanligtvis de facto inget längre något sådant familjeliv mellan makarna som GL 10 § har varit avsedd att skydda. Sålunda kan det även med avseende på det familjeliv som skyddas genom grundlagen anses motiverat att begränsade förfoganderätter förfaller tio år efter det att äktenskapet har upplösts.

9.3 Förfallande av presumtionen om samägande

I propositionen föreslås det också bestämmelser om förfallande av den presumtion om samägande som ingår i äktenskapslagen. Att presumtionen om samägande förfaller på föreslaget sätt inverkar dock inte på de faktiska ägandeförhållanden när det gäller lösöre, utan det är fråga om en ändring av den sakrättsliga presumtionen. Enligt propositionen kan äganderätten till ett föremål inte övergå från en make till en annan som en följd av att tid har förflutit. De föreslagna bestämmelserna om förfallande av presumtionen om samägande står således inte i konflikt med egendomsskyddet som garanteras i GL 15 §.

På de grunder som anges ovan kan lagförslagen behandlas i vanligt lagstiftningsordning.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

⁴⁰ Lohi 2023 s. 211–212.

1.

Lag

om ändring av äktenskapslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i äktenskapslagen (234/1929) 66 § 1 mom. och 89 §, av dem 66 § 1 mom. sådant det lyder i lag 97/2011, samt
fogas till 35 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 427/2010 och 1125/2019, ett nytt 5 mom., till 86 § ett nytt 4 mom., i stället för det 4 mom. som upphävts genom lag 411/1987 samt till lagen nya 103 c och 103 d § som följer:

35 §

Bestämmelser om preskription av giftorätt finns i 103 c §.

66 §

Ett gåvobrev, ett skriftligt samtycke, ett äktenskapsförord, en förteckning och ett avtal om preskription av giftorätt, om vilka det är fråga i 35 § 2 mom. samt i 38, 42, 60 och 103 d §, ska för att gälla vara daterade, behörigen undertecknade och bevittnade av två ojäviga personer. Ett gåvobrev eller ett samtycke som gäller överlåtelse av fast egendom kan undertecknas också såsom till riktigheten bestyrkt av ett köpvittne.

86 §

Det i 2 och 3 mom. avsedda samtycket eller tillståndet behövs dock inte om det har förflutit mer än tio år från det att ett lagakraftvunnet beslut som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades eller från det att äktenskapet upplöstes på grund av den ena makens död.

89 §

Om det vid åtskiljandet av makarnas egendom i fråga om ett visst lösöre inte av omständigheterna framgår och inte heller kan visas vilkendera makes egendom lösöret tillhör eller att lösöret är gemensam egendom, ska makarna anses ha förvärvat lösöret tillsammans med lika rättigheter.

Den i 1 mom. avsedda presumptionen om samägande tillämpas dock inte om det har förflutit mer än tio år från det att ett lagakraftvunnet beslut som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades.

2 kap.

Verkställande av avvitttring

103 c §

Giftorätten preskriberas tio år efter det att ett lagakraftvunnet beslut om äktenskapsskillnad mellan makar eller om upphävande av äktenskap har meddelats, om inte preskriptionen har avbrutits före det. När giftorätten har preskriberats är ingen av makarna skyldig att med stöd av giftorätten överlåta egendom till den andra maken.

Preskriptionen av giftorätten avbryts när maken eller makens dödsbo hos domstol ansöker om en skiftesman för att förrätta avvittringen.

Den tidsfrist på tio år som avses i 1 mom. avbryts för den tid som förfarandet enligt 2 mom. pågår när ett ärende som gäller förordnande av skiftesman blir anhängigt. Om ärendet som gäller förordnande av skiftesman avskrivs, fortsätter tidsfristen att löpa från tidpunkten för avbrytandet.

En avvittring vid vilken giftorätten konstateras vara preskriberad kan inte jämkas med stöd av 103 b §.

Tidsfristen enligt 1 mom. tillämpas dock inte om parterna har kommit överens om en längre tidsfrist genom ett avtal som gäller preskription av giftorätt.

103 d §

Makarna kan i ett avtal som gäller preskription av giftorätt besluta om en längre tidsfrist än den tidsfrist på tio år som avses i 103 c §.

Ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska ingås skriftligen. Om en make på grund av omyndighet eller begränsning av handlingsbehörigheten inte är berättigad att själv ingå ett avtal som gäller preskription av giftorätt, ska han eller hon inhämta intressebevakarens skriftliga godkännande för det.

Ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska lämnas in för registrering till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland. Anmälan om registrering kan lämnas in av en av makarna. Till anmälan ska fogas en kopia av avtalet om preskription av giftorätt.

Ett avtal som gäller preskription av giftorätt träder i kraft när det har registrerats. Avtalet kan registreras när beslutet om upplösning av äktenskapet har vunnit laga kraft. Avtalet träder dock inte i kraft om det inte har ingåtts i föreskriven form eller om ansökan har lämnats in efter det att giftorätten har preskriberats.

Vad som föreskrivs om makar tillämpas också på makarnas dödsbon.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas också på sådana äktenskap i fråga om vilka ett lagakraftvunnet beslut om upplösning har meddelats före lagens ikraftträdande eller som har upplösts på grund av den ena makens död före ikraftträdandet av denna lag, med följande undantag:

1) giftorätten preskriberas i enlighet med 103 c § 1 mom. tio år efter ett lagakraftvunnet beslut om upplösning av äktenskap, men dock tidigast fem år efter det att lagen har trätt i kraft, om inte makarna har kommit överens om något annat,

2) ett tillstånd som avses i 86 § 1 och 2 mom. behövs inte om det har förflutit mer än tio år från det att ett lagakraftvunnet beslut som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades eller från det att äktenskapet upplöstes på grund av den ena makens död och det från lagens ikraftträdande har förflutit mer än fem år.

2.

Lag

om ändring av 18 kap. 1 § i ärvdabalken

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i ärvdabalken (40/1965) 18 kap. 1 § 1 mom. som följer:

1 §

Delägare i ett dödsbo är arvingarna och de universella testamentstagarna samt den efterlevande maken. Om avvitrning har ägt rum eller om maken på grund av äktenskapsförord, preskription av giftorätten eller annan orsak inte har giftorätt i den andra makens egendom, är den efterlevande maken inte delägare, om inte han eller hon är arvinge eller universell testamentstagare. Den som har rätt att ta arv eller testamente först efter en annan arvinges eller universell testamentstages död, är delägare i dennes, men inte i arvlåtarens, dödsbo.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (1156/2019) 1 §, 2 § 1 mom. och 10 § 1 mom. samt
fogas till lagen en ny 4 a § som följer:

1 §

Lagens tillämpningsområde

Denna lag innehåller bestämmelser om personregister som förs av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, vilka är registret över äktenskapsförordsärenden, registret över giftorättsärenden, registret över ärenden som gäller samboförhållanden, registret över gåvoärenden, vigselrättsregistret och registret över förmynderskapsärenden.

2 §

Syftet med behandlingen av uppgifter i registren

Syftet med behandlingen av uppgifter i registret över äktenskapsförordsärenden, registret över giftorättsärenden, registret över ärenden som gäller samboförhållanden och registret över gåvoärenden är att de rättsverkningar som är förknippade med inlämnande för registrering eller registrering av rättshandlingar mellan enskilda ska sättas i kraft och uppgifterna göras offentliga.

4 a §

Uppgifter som införs i registret över giftorättsärenden

I registret över giftorättsärenden införs följande uppgifter ur sådana avtal som gäller preskription av giftorätt och som avses i 103 d § i äktenskapslagen:

- 1) makarnas namn och födelsetider,
- 2) datum för avtalet,
- 3) registermyndighetens namn, dagen för registrering av handlingen och identifieringsuppgifter för ärendet,
- 4) tidpunkten för preskriptionen av giftorätten.

10 §

Utlämnande av registeruppgifter

Utöver vad som föreskrivs i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) har var och en rätt att trots sekretessbestämmelserna ta del av uppgifter i register som avses i 4,

4 a och 5–7 § i denna lag. Uppgift om hemkommun kan dock fås endast om uppgiften är offentlig.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 22 maj 2025

Statsminister

Petteri Orpo

Justitieminister Leena Meri

1.

Lag

om ändring av äktenskapslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i äktenskapslagen (234/1929) 66 § 1 mom. och 89 §, av dem 66 § 1 mom. sådant det lyder i lag 97/2011, samt
fogas till 35 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 427/2010 och 1125/2019, ett nytt 5 mom., till 86 § ett nytt 4 mom., i stället för det 4 mom. som upphävts genom lag 411/1987 samt till lagen nya 103 c och 103 d § som följer:

Gällande lydelse

35 §

(ny)

66 §

Ett gåvobrev, ett skriftligt samtycke, ett äktenskapsförord och en förteckning, om vilka det är fråga i 35 § 2 mom. samt i 38, 42 och 60 §, ska för att gälla vara daterade, behörigen undertecknade och bevittnade av två ojäviga personer. Ett gåvobrev eller ett samtycke som gäller överlåtelse av fast egendom kan undertecknas också såsom till riktigheten bestyrkt av ett köpvittne.

86 §

(ny)

Föreslagen lydelse

35 §

Bestämmelser om preskription av giftorätt finns i 103 c §.

66 §

Ett gåvobrev, ett skriftligt samtycke, ett äktenskapsförord, en förteckning *och ett avtal om preskription av giftorätt*, om vilka det är fråga i 35 § 2 mom. samt i 38, 42, 60 *och 103 d §*, ska för att gälla vara daterade, behörigen undertecknade och bevittnade av två ojäviga personer. Ett gåvobrev eller ett samtycke som gäller överlåtelse av fast egendom kan undertecknas också såsom till riktigheten bestyrkt av ett köpvittne.

86 §

Det i 2 och 3 mom. avsedda samtycket eller tillståndet behövs dock inte om det har förflutit mer än tio år från det att ett lagakraftvunnet beslut som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades eller från det att äktenskapet upplöstes på grund av den ena makens död.

Gällande lydelse

89 §

Om vid åtskiljandet av makarnas egendom beträffande visst lösöre icke av omständigheterna framgår och ej heller kan visas, vilkendera makens gods det tillhör eller att det är gemensam egendom, skall det anses såsom om det vore förvärvat av makarna gemensamt med lika andel för vardera.

2 kap.

Verkställande av avvittring

(ny)

Föreslagen lydelse

89 §

Om det vid åtskiljandet av makarnas egendom i fråga om ett visst lösöre *inte* av omständigheterna framgår och inte heller kan visas vilkendera makes *egendom lösöret* tillhör eller att lösöret är gemensam egendom, ska makarna anses ha förvärvat lösöret tillsammans med lika rättigheter.

Den i 1 mom. avsedda presumptionen om samägande tillämpas dock inte om det har förflutit mer än tio år från det att ett lagakraftvunnet beslut som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap meddelades.

2 kap.

Verkställande av avvittring

103 c §

Giftorätten preskriberas tio år efter det att ett lagakraftvunnet beslut om äktenskapsskillnad mellan makar eller om upphävande av äktenskap har meddelats, om inte preskriptionen har avbrutits före det. När giftorätten har preskriberats är ingen av makarna skyldig att med stöd av giftorätten överlåta egendom till den andra maken.

Preskriptionen av giftorätten avbryts när maken eller makens dödsbo hos domstol ansöker om en skiftesman för att förrätta avvittringen.

Den tidsfrist på tio år som avses i 1 mom. avbryts för den tid som förfarandet enligt 2 mom. pågår när ett ärende som gäller förordnande av skiftesman blir anhängigt. Om ärendet som gäller förordnande av skiftesman avskrivs, fortsätter tidsfristen att löpa från tidpunkten för avbrytandet.

En avvittring vid vilken giftorätten konstateras vara preskriberad kan inte jämkas med stöd av 103 b §.

Tidsfristen enligt 1 mom. tillämpas dock inte om parterna har kommit överens om en längre tidsfrist genom ett avtal som gäller preskription av giftorätt.

Gällande lydelse
(ny)

Föreslagen lydelse
103 d §

Makarna kan i ett avtal som gäller preskription av giftorätt besluta om en längre tidsfrist än den tidsfrist på tio år som avses i 103 c §.

Ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska ingås skriftligen. Om en make på grund av omyndighet eller begränsning av handlingsbehörigheten inte är berättigad att själv ingå ett avtal som gäller preskription av giftorätt, ska han eller hon inhämta intressebevakarens skriftliga godkännande för det.

Ett avtal som gäller preskription av giftorätt ska lämnas in för registrering till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland. Anmälan om registrering kan lämnas in av en av makarna. Till anmälan ska fogas en kopia av avtalet om preskription av giftorätt.

Ett avtal som gäller preskription av giftorätt träder i kraft när det har registrerats. Avtalet kan registreras när beslutet om upplösning av äktenskapet har vunnit laga kraft. Avtalet träder dock inte i kraft om det inte har ingåtts i föreskriven form eller om ansökan har lämnats in efter det att giftorätten har preskriberats.

Vad som föreskrivs om makar tillämpas också på makarnas dödsbon.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av 18 kap. 1 § i ärvdabalken

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i ärvdabalken (40/1965) 18 kap. 1 § 1 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Delägare i dödsbo äro arvingarna och de universella testamentstagarna samt efterlevande maken. Har avvitrning ägt rum eller har maken icke giftorätt i andra makens egendom, är efterlevande maken icke delägare, med mindre han är arvinge eller universell testamentstagare. Den som äger rätt att taga arv eller testamente först efter annan arvinges eller universell testamentstagares död, är delägare i dennes, men icke i arvlåtarens dödsbo.

1 §

Delägare i ett dödsbo är arvingarna och de universella testamentstagarna samt den efterlevande maken. *Om avvitrning har ägt rum eller om maken på grund av äktenskapsförord, preskription av giftorätten eller annan orsak inte har giftorätt i den andra makens egendom*, är den efterlevande maken inte delägare, om inte han eller hon är arvinge eller universell testamentstagare. Den som har rätt att ta arv eller testamente först efter en annan arvinges eller universell testamentstagares död, är delägare i dennes, men inte i arvlåtarens, dödsbo.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (1156/2019) 1 §, 2 § 1 mom. och 10 § 1 mom. samt
fogas till lagen en ny 4 a § som följer:

Gällande lydelse

1 §

Lagens tillämpningsområde

Denna lag innehåller bestämmelser om följande personregister som förs av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata: registret över äktenskapsförordsärenden, registret över ärenden som gäller samboförhållanden, registret över gåvoärenden, vigselrättsregistret och registret över förmynderskapsärenden.

2 §

Syftet med behandlingen av uppgifter i registren

Syftet med behandlingen av uppgifter i registret över äktenskapsförordsärenden, registret över ärenden som gäller samboförhållanden och registret över gåvoärenden är att de rättsverkningar som är förknippade med inlämnande för registrering eller registrering av rättshandlingar mellan enskilda ska sättas i kraft och uppgifterna göras offentliga.

Föreslagen lydelse

1 §

Lagens tillämpningsområde

Denna lag innehåller bestämmelser om personregister som förs av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, vilka är registret över äktenskapsförordsärenden, *registret över giftorättsärenden*, registret över ärenden som gäller samboförhållanden, registret över gåvoärenden, vigselrättsregistret och registret över förmynderskapsärenden.

2 §

Syftet med behandlingen av uppgifter i registren

Syftet med behandlingen av uppgifter i registret över äktenskapsförordsärenden, *registret över giftorättsärenden*, registret över ärenden som gäller samboförhållanden och registret över gåvoärenden är att de rättsverkningar som är förknippade med inlämnande för registrering eller registrering av rättshandlingar mellan enskilda ska sättas i kraft och uppgifterna göras offentliga.

Gällande lydelse
(ny)

Föreslagen lydelse

4 a §

*Uppgifter som införs i registret över
giftorättsärenden*

*I registret över giftorättsärenden införs
följande uppgifter ur sådana avtal som gäller
preskription av giftorätt och som avses i 103
d § i äktenskapslagen:*

- 1) makarnas namn och födelsetider,*
- 2) datum för avtalet,*
- 3) registermyndighetens namn, dagen för
registrering av handlingen och
identifieringsuppgifter för ärendet,*
- 4) tidpunkten för preskriptionen av
giftorätten.*

10 §

10 §

Utlämnande av registeruppgifter

Utlämnande av registeruppgifter

Utöver vad som föreskrivs i lagen om
offentlighet i myndigheternas verksamhet
(621/1999) har var och en rätt att trots
sekretessbestämmelserna ta del av uppgifter i
register som avses i 4–7 § i denna lag. Uppgift
om hemkommun kan dock fås endast om
uppgiften är offentlig.

Utöver vad som föreskrivs i lagen om
offentlighet i myndigheternas verksamhet
(621/1999) har var och en rätt att trots
sekretessbestämmelserna ta del av uppgifter i
register som avses i 4, 4 a och 5–7 § i denna
lag. Uppgift om hemkommun kan dock fås
endast om uppgiften är offentlig.

Denna lag träder i kraft den 20 .
